

Asutawa Kogu

3. istungjärk. **Protokoll nr. 108 (11).**

1920. a.

Asutawa Kogu koosolek 20. weebruaril 1920. a. kell 5 p. l. Toompea lossi Walges saalis.

Kokku on tulnud 98 Asutawa Kogu liiget.

Walitsuse lauas: peaminister **J. Tõnisson**, siseminister **A. Hellat**, haridusminister **K. Treffner**, rahaminister **J. Kukk**, välisminister **A. Birk**, töö- ja hoolekandeminister **A. Palwadre**.

P ä e w a k o r d:

1. Komisjonide täiendawad walimised.

2. Awalikkude algkoolide seadus — II lugemisel.

Koosolekut juhatab esimees **A. Rei**, pärast abiesimees **J. Westholm**.

Sekretäri kohal abisekretäär **H. Raudsepp**.

Koosolek algab kell 5.20 min.

1. Päewakorra Juhataja **A. Rei** täiendamine.

Awan koosoleku. Wabariigi Walitsuse nime peale on arupärimine sisse tulnud sõjakontrolli tegewuse asjus Asutawa Kogu juhatus nimele. Alla kirjutatud rahwasitajad: **K. Ast**, **L. Olesk**, **J. Jans** ja **J. Semper**. Kodukorra § 62. põhjal tuleb arutamisele, kas seda arupärimist kohe päewakorda wõtta, wõi komisjoni anda. Juhatus poolt teen ettepaneku seda arupärimist kohe päewakorda wõtta. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud. Nüüd tuleks kindlaks teha, missugusele kohale päewakorras arupärimine paigutada.

K. Ast (sd.): Teen ettepaneku II päewakorra-punkti all arupärimine arutamisele wõtta.

Juhataja **A. Rei**: Panen selle ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

2. Komisjonide Asutawa Kogu nime täiendawad peale on teadaanne walimised. tulnud **H. Martna** poolt, kes välisasjade komisjoni liikme wolituse maha paneb.

M. Kurs-Olesk (sd.): Usun, et siin eksitusega tegemist on, sest meil waliti rhs. **Martna** rhs. **Püüman**'i kohusetäitjaks kui rhs. **Püüman** rahusaatkonnas wiibis. Kuna rhs. **Martna** liige ei olnud, siis ei wõi siin mingisugusest tagasiastumisest juttu olla.

Juhataja **A. Rei**: Asutaw Kogu ei tunnista mingisuguseid kohusetäitjaid, ja teadaandmine on sisse tulnud, sellepärast tuleb rhs. **Martna** asemele uus liige walida.

M. Kurs-Olesk (sd.): Sel juhtumisel panen ette walida rhs. **M. Püüman** välisasjade komisjoni liikmeks.

Juhataja **A. Rei**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on rhs. **Püüman** walitud.

3. Akl-te **K. Ast**'i, **L. Olesk**'i, **J. Jans**'i ja **J. Semper**'i arupärimine Wabariigi Walitsusele sõjatrükikontrolli tegewuse kohta.

Sekretäär **H. Raudsepp** (loeb): Eesti Asutawale Kogule.

Ettepanek, sõjatrükikontrolli tegewuse asjus Wabariigi Walitsuse poole arupärimisega pöörata.

Kesknädalal, 18. weebruaril 1920. a. ilmus ajaleht „Waba Maas“ kirjutus peal kirja all: „Admiraal Joh. Pitka jutul“. Tähendatud kirjatükis jutustatakse **J. Pitka** enese seletuse järele, mis see härra Inglismaal wiibides kõik korda olnud saatnud. Muuhulgas loeme sealt: „Inglise ärimehed heidawad aga ette, et meie ainult juutidega äri ajame. Admiraali arwates on põhjuseks siin meie kaubandusminister **Köstner**, kes nähtawasti rohkem juudi ärimeestele sümpatiseerib. Sest wiimati olla minister **Londonis** oma tuttawatele öelnud, et ainult juudid wõiwad weel Eestit üles ehitada.“

Nähes, et sõjatrükikontroll wabariigi ministri mõnitamisele lahkesti wastu tuleb ning härra **Pitka** seletusi mitte tarwilikuks ei arwanud kärpida (missugusel juhtumisel kontroll ka tõepoolest seaduslikult talitanud on), arwas teine **Tallinna** leht, nimelt „Sotsiaaldemokraat“, et

ka wastamine ja nende pentsikute seletuste naeruwäärilikkuse paljastamine trükikontrolli poolt keeldud ei wõi olla. Kuid ometi kustutas sõjatrükikontroll „Sotsiaaldemokraadist“ 19. skp. nr. 41 terve westeloo, mis admiraal Pitka jutujutamisele oli pühendatud, maha.

Sellega on sõjatrükikontrolli amet oma wõimupiiridest kõrwale astunud, otsekohest ülesandest loobunud ja riiklikust seisukohast waadates lubamatule erapoolikuse pinnale asunud.

Samast „Sotsiaaldemokraadi“ numbrist, nimelt juhtkirjast, milles rahujalale asumise küsimusi käsitatakse, on sõjatrükikontrolli poolt järgmised laused maha kustutatud: „Ei mahu kuidagi arusaamisesse, et asutused, mis ainult sõjaaegsete hädaolude jaoks loodud olid, nagu kõigepealt luuramisosakond, ikka veel inimesi kinni peawad“, ja „Muuseas on sel puhul tarwis hädapärast trükiasjanduse peale mõelda. Sõjatrükikontroll on oma mõtte kaotanud. Tema edasikestmist ei saa enam sallida.“

Need laused ei sisalda mitte mingisuguseid teateid sõjawägede kohta, nad ei wõi mingisugustele soowimata kuulujuttudele alust pakkuda, nad ei tekita ei umbusaldust ega halwakspanemist sõjawõimude kohta, — järelikult oli ka nende mahakustutamise otstarbetu, õigustamata ning lubamata.

Kõige selle põhjal paneme Asutawale Kogule ette:

1. Wabariigi Walitsuse poole pöörata järgmise arupärimisega:

a) Kas Wabariigi Walitsusel on teada, et sõjatrükikontroll oma ülesandeid wõõrilt mõistes ning sõjatrükikontrolli alustest kõrwale kaldudes ajakirjanduse wabadust lubamatult kitsendab?

b) Kui on, — missuguseid samme astub walitsus selleks, et sõjatrükikontrolli tegewust õigetesse rööbastesse juhtida?

2. Walitsusele wastamiseks seitse (7) päewa aega anda.

Seda arupärimist palume rutuliseks tunnistada.

K. Ast, Lui Olesk, J. Jans, J. Semper.
Tallinnas, 19. weebruari 1920. a.

Selle juurde on lisatud juhtnõõrid Wabariigi Walitsusele:

Sõja seisukorrast rahu seisukorda üle minnes ja sõjaaegseid asutusi rahuaja vajaduste kohaselt ümber luues, peab

walitsus wõimalikult kohe sõjatrükikontrolli ameti ära kaotama.

K. Ast (sd.): Austatud Asutawa Kogu liikmed! On wana tuntud asi, et parlamentidesse kõige rohkem arupärimisi sisse antakse ikka trükisõna kitsenduste puhul, nimelt nendes maades, kus trükiasjanduse tarwis eeltsensuuri ametid sisse on seatud, kus tahetakse sellisena eeltsensuuri abil nende erakondade ja nende ajalehtede peale rõhuda, kes walitsewas riigis walitsewa poliitilise kursiga wastolus on. Tsensuuri ülesandeks on selle järele walwata, et ajalehte ei satu teated, mis kuidagi riigi walitsewa poliitilise kursi kohta halwakspanemist wõiksid tekitada. Tsensuuri ülesanne seisab selles, et kõike seda, mille awaldamine walitsuswõimudele mitte soowitaw ei ole, kinni katta ja maha matta. Meil Eestis õnneks sarnast tsensuuri ei ole. Ei ole sarnast ametkonda kunagi meil sisse seatud, ei ole ka sarnast kawatsust olnud, — hoopis wastuoksa; põhiseaduse komisjon, kelle poolt wabariigi põhiseaduse eelnõu wälja on töötatud, on wõimalikuks leidnud sinna järgmise lause sisse paigutada: „Eestis tsensuuri ei ole.“ Arwan, et põhiseaduse komisjon sellega terve Eesti Asutawa Kogu tahtmise on tabanud. Tulewane Eesti wabariigi põhiseadus sisaldab määrust, et Eestis tsensuuri ei ole, — küll on aga Eestis olemas niisama kui teistes kõigis sõjastosaawõtjates maades sõjatsensuur, wõi nagu meil siin nimetatakse, trükikontroll. Sõjatsensuuri ülesanne on teatawasti teine, kui harilikku eeltsensuuride ülesanne. Sõjatsensuuri mõte seisab selles esiteks, et ajalehtedesse mitte ei pääseks sõja kohta meelega wõi kogemata waleteateid sõjast, — need waleteated wõiksid sõjawäes waleteateid anda esiteks, ja teiseks wõiksid, kui waleteated sihilikud on, halba ning kahjulikku meeolu sünnitada, mis sõjapidamise kohta ainult halbu tagajärgi wõiks tuua. Teiseks on sõjatrükikontrolli ülesanne walwata selle üle, et üldse sarnaseid teateid, kui nad ka õiged on, mis aga puutuwad sõjawäe ümberpaigutamise, suuruse jne. kohta, mitte ajalehtedesse ei pääseks, sest et sarnaseid teateid salakuulajad — spioonid — tarwitada wõiksid kasuga wastase poole heaks. Peale selle pannakse trükikontrolli peale sõjawäe ülemjuhataja iseäralikkude wõimupiiride tarwitamise waral mitmesugused erilised ülesanded. Tehakse kohuseks, et üksikuid asju, mis sõjawägedesse

wõi sõjawägede warustusse puutuvad, ei tohi lehtede kaudu avaldada, — nende kohta üldse mitte mingisuguseid teateid tuua. Ma pean ütleva, et meie vägede ülemjuhatus iseäranis selles sihis südilt pole töötanud, see on vähemalt wormilikult. Kui selletaolisi keeldusid peale pannakse, siis teatatakse sellest harilikult ajalehtedele, nimelt ajalehtede wastutawatele toimetajatele. Seal on siis ära öeldud, mida nimelt riiklikkudes huwides avaldada ei tohi. Meie ajalehed on sarnaseid ettekirjutusi wähe saanud ja ainukene kindel ettekirjutus, mis meil selles asjas olemas on, tuli möödaläinud suwel, mil arupärimine Asutawasse Kogusse tuli sõjawägede warustuswalitsuse kohta, kus teatud hulka warustuswalitsuse eesotsas seiswaid ametnikke süüdistati kuritarwituses. Siis tuli sõjawägede ülemjuhataja poolt ettekirjutus, ja mitte üks ajalehtedele, waid sellest teatati ka muidu weel ametlikult, et mingisuguseid teateid, mis puutuwad sõjawägede ametnikkude kuritegewusse ja sõjawägede warustusse, mitte avaldada ei tohi, waid et kõik olew materjaal tuleb saata sellekohaste wõimude kätte. Kas nüüd niisugune ettekirjutus riiklikust seisukohast õige on, seda ma ei tea, aga oma halbu tagajärgi sarnane ettekirjutus kandis, kuid sallima ja täitma seda meie saame. Üldse kõigis maades on tähele pandaw see trükiamet, mis oma iseloomu poolest kindlate ülesannetega piiratud on. Kaldub sinnapoole, et eeltsensuuri kohta Eestis ka sõjatsensuur on täitnud, ja lugu on nii, et sõjatrükikontroll ei ole mitte jäänud kindlate ettekirjutuste juurde, ega sinna juurde, mis ametlikult ja awalikult temale kohuseks on tehtud sõjawägede ülemjuhatusel poolt, — ma räägin ainult sellest, mis awalikkuse piirides, — waid on endale õiguse wõtnud tsenseerida ajalehti kõigis küsimustes, mis puhtpoliitilised, millel isegi kaudset kokkupuutumist sõjajandusega ei ole. Nii näiteks ei ole Eesti ajalehed wiimasel ajal ka kõigewähematest wäärnähtustest, mis üksikute sõjawäeosade poolt ilmsiks on tulnud, tohtinud teateid tuua. Omal ajal, mäletate — kirjutasid ajalehed sõnumid saladuslikkudest autodest, mis uulitsatel sõitnud, ja mis nähtawasti sõjawäe oma olid, kuid pärastpoole ei saanud Eesti ajakirjandus sarnaseid teateid mitte tuua, need kriipsutati maha. Asi läks koguni nii kaugele, et kohalikus kohwimajas keegi ohwitseri aujärgus puskarit ja paberosse

müütas, kuid sellest ei lubanud sõjatrükikontroll kirjutada, — just nagu oleks sõjatrükikontrolli kohuste hulka käinud ka salamonopooli müüjate kaitsmine. Ka sahkerdajate kohta, kui neil wast sõjaliste asutustega tegemist oli, ei lubatud mingisuguseid seletusi tuua. Sellepärast paistab wälja, nagu oleks wõlts- ja wäär-aumõiste meie juures tekkinud, mille kaitsmist sõjatrükikontroll oma kohuseks peab. Ei ole mitte mingil kombel lubatud meie trükikontrolli poolt nimetada, et sõjawäelane wõis uulitsale tulla ja jõbnult skandaali teha, just nagu sisaldaks sarnase fakti konstateerimine mingisugust hädaohtu sõjaliste saladuste awaldamises, just kui wõiks wastane seda kasuga ära tarwitada, nagu oleks selles sõjaliste operatsioonidega mingisugust kokkupuutumist, ja nagu wõidak sellega sõjawägesid haawata, kui avaldada, et sõjawäelaste keskel, keda tuhandetena mobiliseeritud on, inimesi leidub, kes endid korralikult ülewal pidada ei mõista. Niikaugele, tahaksin ma uskuda, ei ole mujal sõjatrükikontroll mitte läinud, see on küll meil Eestis algupäraline ülesleidis, nii et sedawõrd laialt ja mittekohaselt ülesandeid oma peale wõetakse. Üle minnes praeguse arupärimise juurde pean ma seda iseäranis rõhutama, et käesolewast aruandest selgub, kuidaswiisi sõjatrükikontroll lubab sarnastesse kirjutustesse oma keelawat kätt toppida, millel kõige vähemat ühendust ei ole sõjawägede ümberpaigutamisega ega ka operatsioonidega, ei ka muu sarnasega, mis keelatud oleks olnud sõjatrükikontrolli enese ülesannete poolest, wõi tema eri-ülesannete poolest. Nii näiteks ei lase sõjatrükikontroll eilses „Sotsiaaldemokraadi“ juhtkirjas, kus sellest jutt oli, mida nüüd tuleks teha, kus meil rahu on tehtud Wenemaaga, mitte avaldada isegi heatahtlikke mõtteid. Austatud Asutawa Kogu liikmed! Teie saate wäga hästi aru, et raske on pidada sõda, kuid wõib olla weel raskem on sõja seisukorrast üle minna rahu seisukorrale. Kui raske oli wahest mobilisatsioon, siis uskuge, et demobilisatsioon ei ole mitte kergem. Iga ausa ajakirjanduse kohus on nendes küsimustes, mis maa rahulikku olukorda wiimise juures päewakorrale kerkiwad, heasoowlikult sõna wõtta. Seda oleme meie ka oma juhtkirjaga, mis Asutawa Kogu liikmed arwatawasti läbi lugenud, teha püüdnud, kuid ometi leiab ka sellest igapidi tasakaalus olewast ja heasoowlikust

juhtkirjast sõjatrükikontroll tarwilikuks üksikuid kohti maha kustutada. Näiteks on kirjutuses amnestiaseadusest, mille juures tähelepanu selle peale juhitakse, et üldse sarnased kinniwõtmised ära lõpetataks, mis sõjaaajal wahest hädasti tarwilikud olid, kuid mis õiguslikku korda riigis maksuma pannes mitte tarwilikud ei ole. Juhtkirjas on öeldud: „Ei mahu kuidagi arusaamisesse, et ainult sõjaaegsete tarwiduste jaoks loodud asutused, nagu kõigepealt luuramisosakond, weel inimesi kinni peawad.“ Fakt on ometi see, et inimesi kinni peetakse, vähemalt luuramisosakond ei ole seda ümber lükkama tulnud. Neil inimestel on aga õigus korralikku uurimist ja korralikku kohut nõuda ja et Wabariigi Walitsus seda wõimaldama saab, selles ei ole mitte kahtlust. Kuid ometi sarnases poliitilises küsimuses leiab sõjatrükikontroll tarwiliku olewat ajalehe suud sulguda. Edasi on juhtkirjas sellest jutt, et ka ajalehtede sõjaaegne järewalwe, mis sõjaaajal tarwilik oli, ära tuleb kaotada. See nõue oli iseenesest täiesti selge ja wälja on ta öeldud järgmiselt: „Muuseas on tarwis ka trükiasjade peale mõelda. Sõjatrükikontroll on oma tähtsuse kaotanud ja tema edasikestmist ei ole enam tarwis.“ Ka need laused on sõjatrükikontroll tarwilikuks arwanud maha kustutada. Kas on ta seda selles naiwuses arwamises teinud, et siis ise wõiks edasi püsida, wõi mõnel muul imeelikul kaalumisel, see ei ole selge, kuid must walge peal on need laused sõjatrükikontrolli ametniku poolt maha kustutatud. Need kaks pisikest näidet on selleks küllalt tüüpilised, et karakteriseerida seda olukorda, et sõjatrükikontroll oma otsekohestest ülesannetest wist meelega kõrwale püüab minna. Nähtawasti ei jaksa sõjatrükikontroll sugugi sellest aru saada, et nüüd, kus rahu on tehtud, ka sõjatrükikontrollil seda arwesse tuleb wõtta. Kui Asutawa Kogu poolt hiljuti arupärimine sõjatrükikontrolli asjus wastu wõeti, siis oleks pidanud ka sõjatrükikontroll ise sellest tarwilikke järeldusi tegema, kuid neid järeldusi tehtud ei ole, waid otse wastuoks on püütud nagu kiuste näidata, et meie ei tahagi neid järeldusi teha. Weel tüüpilisem kui see näide mida praegu tõin, on arupärimises nimetatud, mis Tallinnas õige laialt tuntud härra Pitka nimega seotud. Nimeetatud härra oli, nagu teil kõigil hästi teada, omal ajal merewägede ülemjuhataja. Nüüd on ta sellest ametist juba pi-

kemat aega wabastatud, kuid sõjawäelaseks on ta edasi jäänud. Kui puhkusele olew sõjawäelane käis ta wäljamaal ja sealt tagasi tulles leidis ta tarwilikuks ka kodumaalasi, kes küllalt wäheste teadmistega wäljamaa suhtes on, laialise ja kaugeleulatawa pilguga informeerida. Tema seletused ilmusid ajaleht „Waba Maas“ 18. skp. Mis tema seletuse sisu on, seda ei hakka ma mitte kordama. Kui teda ennast uskuda, siis on ta Londonis täitsa imetegusid korda saatnud. Nähtawasti ei ole enne härra Pitka Londonisse jõudmist seal mitte midagi tehtud. See, et seal meie saatkond wiibib, see, et seal professor Piip juba 3 aastat töötab, see, et härra Poska seal olles kahtlemata oma osa püüdis teha Eesti riigi kasuks, see ei lähe mitte korda ja kõigest sellest hoolimata ei ole seal Eesti jaoks midagi tehtud olnud. Kõigis ringkondades oskas härra Pitka meie wastu sooja poolehoidmist leida, muuseas parandas ta ära selle hirmsa wea, mis meie kaubandus-tööstusminister Londonis olles oli teinud, nimelt oli minister seletanud, et ainult juudid wõiwad weel Eesti üles ehitada. Meie oma hariliku mõistusega ei arwanud tarwilikuks iga sõna, mis selles seletuses kirjutatud, puhta kullana wõtta ja wastasime selle kirja peale samasuguses toonis nagu see kiri ise on kirjutatud. Selle wastuse tõi „Sotsiaaldemokraat“ oma eilses numbris. See kirjatükk oli kirjutatud westeloo näol, ta on wäga lühikene, nii et teda wõib osalt ette lugeda. (M. M a r t n a, sd.: K a s s õ j a t r ü k i k o n t r o l l l u b a b ?) Loodetawasti lubab, sest ta ei saa siia takistama tulla, kuid ma olen kindlas arwamises, et mu kõne homme ajalehtedes ilmuda ei saa. Alguses räägib westelookirjutaja sellest, et reisionklid armastawad rohkesti juttu puhuda: lapsed kutsutakse kokku ja nendele on see tähtis sündmus, kui reisionkel piip suus nendega paar sõna juttu ajab. Öeldakse ka, et tihtilugu on need reisionkli jutud wäga õudsed, omandawad spiritistliku pöörde ja lõpewad hingedekatumisega. Edasi kirjutab westelooautor niiwiisi: „Sarnase hingedekatumise on ka meie aseadmiraal Pitka Inglismaal käies ette wõtnud, nagu „Waba Maa“ eilses jutuaajamisest kodujõudnud reisionkliga näha. Kes selles jutuaajamises suurem Hlestakow on olnud, kas usutleja wõi usutletaw, jääb nende härrade omawaheliseks ajaks, kuid jutt on tulnud igatepidi patent. Mis üks ase-

admiraal Inglismaal sõidul kõik korda ei saada! Waenlased muutsid sõpradeks, tagurlased rewolutsionäärideks, toimetused rebiwad käsikirjad puruks ja börsekingad heidawad kõik uksest wälja, kui sel Öpik'u ning Kukkk'e poolt soowitust kaasas pole. Meie maad ja meie rahwast tunti ainult ühe paruniproua puruksrebitud käsikirja järele. Eesti tulewikku ühendati Messiasse ilmumisega, missugust usku muuseas kaubandusminister Köstner Londonis olewat laiali laotanud. Ühe sõnaga: seisukord oli täbarast täbaram, nii et poeet laulda wõiks:

Ei Eestit tuntud Inglismaal,
Ja wäike oli meie kaal;
Kas waata siit, wõi waata sealt —
Ei paistnud silma kaardi pealt.

Siis algab admiraal Pitka oma isamaalikku tööd. Ta häwitab usu Messiasse, laseb paruniproua kotti ajada, omandab Inglise kuningalt suure tutwustamise kirja ning paneb börsekingad Eesti sawipilli järele tantsima. Just nagu poeet ütleks:

Kuid warsti muutus olukord,
Ja Eestist saanud tähtis lord;
Ta teiste keskel elewant,
Ta pükstel admiraali kant.

Waadake ja imestage, kui ruttu see ühe teise reisionkli juures läheb. Teised töötawad juba kolmandat aastat, professor Piip näib nahast wälja roniwat, kuid tagajärge ei ole, Eesti küünal oli ning jäi waka alla. Keegi ei märganud teda, keegi ei teinud tasta wälja. Aga siis tuli Makedoonia Aleksandri-taoline kangelane, ning saatis tühise püksirihmaga suurema operatsiooni toime, kui kõik teised kaheaastase tööga.

Seepeale laulame:

Kui küünal oli waka all,
Siis ilmus aseadmiraal;
Lõi lömmi waka pära
Ja awas küünla sära.

Noorpõlw, kuula ja wõta õpetust!

Aga moraal? Igal reisionkil on ometi moraal?

Noh kuulge siis: härra aseadmiraal Pitka on sedawõrd nupukas mees, et asjata oleks teda Ameerikasse saata. Parema lastagu teda Ameerikat Eestisse tuua“.

Kas saaks keegi Asutawa Kogu liige enesele kujutada, et need salmikesed ja see westelugu kuidagi wiisi sõjategevuse peale oleks wõinud mingisugust mõju awaldada, et selle westeloo kaudu

mingisugune sõjasaladus wõi sarnaseid teateid meie sõja organisatsiooni kohta oleks laiali laotatud, mis õiged ei ole. Seda wist keegi ei ütle, waid kõik, mis sellega on tahetud kätte saada, oli soow anda samasugust wastust, kui oli härra admiraali seletus kaubandusminister Köstner'i kohta, kes oli Inglismaal Messiasse usku laiali laotanud. Küsime, milleks oli ajakirjanduses härra Pitka oma seletusega soowinud reageerida? Kas oleks ajakirjandus wõinud waikida sarnaste asjade üle? Küll, ja see oleks kõige õigem olnud, sest sarnase seletusega ei ole härra Pitka omale au teinud, ei ole ka kellelegi oma seletusega kahju suutnud teha, kuid asjal on wäike konks sees ja see konksukene seisab selles, et härra Pitka mitte puhkusel ei ole, mitte ka sõjawäelane, waid ta on peale selle ka wakantkohtade kandidaat ja wakantkohtade kandidaatide kohta tohiks pisut teateid olla neil, kellel selle wakantkoha kohta oma otsus, samuti ka kandidaatide kohta oma otsus nii wõi teisiti teha. Kõigest sellest kirjeldusest, nagu ma seletasin, paistab wälja üksainus: kui tubli mees ta Inglismaal käies, oli. Meie oleme ajalehtedest lugenud, et Wabariigi Walitsusel kawatus olewat härra Pitka't Ameerikasse meie kaubanduse esitajaks saata. Kui lugu nii on, siis ei ole härra Pitka meil sugugi enam nii ükskõik, siis oleme sunnitud ka tema puhul sõna wõtma. Mida härra Pitka wäljamaal tõepoolest korda saatis, ei ole meile nii wäga tähtis. Meie teame ka seda, mis ta korda saatis, ja ma wõin öelda, et suurem tegu Inglismaal oli see, et ta oma laewa „Kodumaa“ oskas inglase kätte sahkerdada, ja seda on ta tõesti teinud. (Kära ja protest paremal pool. Hüüded: Wõtke oma sõnad tagasi! See on häbematus! Meie teame, mis ta kodumaal on korda saatnud.) Ma konstateerin, et see nii on, ja kui seda temale Inglismaal suureks kiiduks tuleb lugeda, siis tehke seda! (Paremal pool: Pitka on ajalooline mees, meie teame ta teeneid wabadussõjas.) Igatahes, ajaloos on wäga mitmesuguseid mehi, ja ma ei taha härra Pitka käest mitte wõimalusi ära kiskuda sinna pääsemiseks. (H. Kuusner, rhw.: Kas Teie Pitka perekonnast ka midagi teatada eitaha?)

Teie mäletate, austatud Asutawa Kogu liikmed, kuidas wanasti Wene ajal, kui

weel trükiasjanduse eeltsensuur walitses, püüti igatewiisi tsensuurimäärustest üle hiilida, et teatud asju awalikkuse ette kanda. Seda keelt kutsuti Aesopi keeleks. Nähes, et meil trükikontrolli-ametnikkudega, kui hoopis isesuguse asutusega tegemist, ei saanud meie ka muud, kui wana praktikat meelde tuletada ja samasugust Aesopi keelt tarwitada. Eilses „Sotsiaaldemokraadi“ numbris pidi ilmuma kirjutus, mis sellesama asja kohta käis, ilma härra Pitka nime nimetamata, kuid ka see kirjutus on tänasest numbrist kontrolli poolt maha tõmmatud. Weel rohkem: ka teade, et Asutawas Kogus esitatud on uus arupärimine trükitöö kontrolli kohta, kriipsutati maha. Järelikult on trükikontroll juba sedawõrd puutumatuks muutunud, sedawõrd majesteetlikuks tõusnud, et ta kohta isegi arupärimist esitada ei tohi. Kas teie seda ka heaks kiidate? Võib olla, et osa terawust selles ülesastumises just selle arwele tuleb panna, et jonni pärast ja teades, et temal seljatagune on, ta oma tööd puhtalt ja wäga hästi teeb. Pidage meeles, et see nii hoopis tagamõtteta ei sünni. Mina wõin teile kindlasti öelda, et teie wõite walitsuse liikmeid söimata niipalju kui soovite. Teie wõite peaministri kohta kirjutada, mis mõttes tahes. Demonstraatiivselt trükikontrollil ei tule meelde sel korral oma punast pliiatsit tarwitada. Aga ärge Jumala pärast puudutage ühtki ametnikku, ühtki inimest, kes kuulub meie uuestiasutatud ohwitseridekogusse. See on patt wabariigi wastu. Walitsust wõi peaministrit wõi kedagi teist, kes kõrgeimal kohal on, söimata, see on ju ilus tegu, see on wäga kena, nagu karnewaali tegemine, sel puhul mõnes kohas tõmmatakse lustilikult lõõtsapilli ja lastakse rakette taewa poole. Peaminister — noh, temaga wõib mitte rehkendada, aga peastaabi uksehoidja on tähtis mees, seda puudutada ei tohi, siis tuleb rewolutsioon, siis langeb isamaa kokku. Waadake, sarnane arusaamine on hukkamõistetaw ja sellepärast on Asutaw Kogu sunnitud reageerima trükikontrolli tegewuse wastu. Kui ta tahab iseennast austada, peab ta selle arupärimise, mis meie sisse oleme andnud, wastu wõtma.

Ohwitseridekorpuse kohta oleks mul ka sõna öelda, kuid see ei käi selle kohta ja sellepärast olgu ta arwel ainult niipalju tähendatud, et frondi ohwitserid ei tunnista sarnast ohwitseridekorpust nagu see meil loodud on, küll aga selja-

tagused kangelased, kelle jaoks just niisugune ohwitseridekorpuse loodud ongi. (Käteplagin pahemal pool. J. Raamot, maal.: Kas Pitka on seljajagune kangelane?) Seda ma ei lähe arwustama.

Mispärast oleme meie oma ettepaneku arupärimise asjus rutuliseks palunud tunnustada? See ei ole ilma põhjusteta ja põhjused on nimelt need, mis sundisid meid walitsusele seitsmepäewalist tähtaega andma. Et meie alles hiljuti wõtsime ühe arupärimise trükikontrolli asjus wastu ja saatsime walitsusele edasi, kuid walitsus ei ole siia maani weel, kas tahtnud wõi tarwilikuks pidanud wastata. Küll aga saime wastuse teiselt poolt, ja wastuse said nimelt need, kes esimestena arupärimisele alla kirjutasid, neile anti peastaabi poolt wastus üksikult igale ühele, ja mitte kellegi muu allkirjaga, kui peastaabi ülema allkirjaga. Neile Asutawa Kogu liigetele, kes julgenud olid trükikontrolli kohta, kes peastaabi käsutuse all seisab, arupärimist esitada, neile pandi ette trükikontrolli astuda ametisse palga eest, mis Asutaw Kogu ise 850 marga peale kindlaks määranud. Kui Asutaw Kogu selle uue arupärimisega mitte naeruwäärilisesse seisukorda ei taha sattuda, siis peab Asutaw Kogu selle eest hoolt kandma, et sellel arupärimisel tagajärgi oleks, et selle arupärimise läbi ka trükikontrolli enese kohta teatud järeldused tõuseksid. Ainult selles mõttes on tänane arupärimine meie poolt ette pandud.

Lõpuks toetades arupärimise rutulsust ja toetades seitsmepäewalist termini selle arupärimise peale wastamiseks, ei taha mina mitte meelde tuletamata jätta, et pühakirjas, mida teie siin, kas küll ehk wariseerlikult igatahes austate, on öeldud, kui parem käsi sind pahandab, siis raiu ta maha. Sõjatrükikontroll on jõudnud otsusele ja ei ole wiimaste kuude jooksul muud teinud, kui ainult skandaali ja blamaashi. Sõjatrükikontroll, keda enam tarwis ei ole, kes ära iganenud on, kes just ärewust sünnitanud ja arusaamatusi walitsuse ja sõjastaabi wahel tekitanud. Ma pean ka konstaterima, et see sõjatrükikontroll, kes oma ülesannetest kõrwale on kaldunud, kas ei jaksa enam neid ülesandeid täita, wõi ei taha, mis otsekohe tema peale on pandud. — Sarnane trükikontroll tuleb, kui kõlbmata käsi, maha raiuda. Seda silmas pidades, et sõjatrükikontrolli amet rahu seisukor-

rale asumisega ülearuseks asutuseks on muutunud, ning pealegi oma ülesande kõrgusel ei seisa, panen Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Asutawa Kogu rühma poolt Asutawale Kogule ette järgmine juhtnõor Wabariigi Walitsusele wastu wõtta:

Sõjaseisukorrast rahuseisukorda üle minnes ja sõjaaegseid asutusi rahuaja vajaduste kohaselt ümber luues, peab walitsus võimalikult kohe sõjatrükikontrolli ameti ära kaotama.

Arwan, et teile mitte vähem tähtis ei ole, kui minule ja meie rühmale trükikontrolli ärakaotamine, mis tõepoolest enam mingi trükikontroll ei ole, waid mis on saanud mingisuguseks naljategemise asutuseks ja et teie sellepärast selle ette pandud juhtnõori poolt hääletama saate.

Mis sellesse puutub, kes edaspidi trükiasjandust peab korraldama, trükikirjandust registreerima, järele walwama, et trükisõna mitte kurjasti ei tarwitataks, siis on see seaduses juba ette nähtud — siseministeeriumi juures on trükiasjade osakond, kes selle järele walwab. Ja prokuratuuri asi on selle järele walwata, et kuritarwitusi ei sünniks. (W a l i k ä t e p l a g i n p a h e m a l p o o l.)

Peaminister J. Tõnisson: Ausatatud rahwasaadikud! Kõigepealt selle kohta, et eelmine arupärimine sõjawäetrükikontrolli tegewuse kohta on Wabariigi Walitsuse poolt wiibimata wastawale walitsuskonnale edasi antud materiaali andmiseks ja kui see materiaali kokku kogutakse ja walitsusele ette panakse, wastab walitsus arupärimise peale. On selle peale rõhku pandud, et see materiaali muretsetakse walitsusele võimalikult ruttu. Et see weel senni sündinud ei ole, siis on öelda, et see arupärimine alles hiljuti sisse anti ja alles hiljuti walitsuse kätte jõudis. Et see materiaali weel kokku tulnud ja Wabariigi Walitsusele ette pandud pole, siis ei wõi ma seda wiitamisena seletada, sest siin pole mitte üksikute artiklitega tegemist, mis maha kustutatud, waid selle küsimuse walgustamiseks on waja ka muud materiaali koguda.

Mis tänasesse arupärimisesse puutub, siis mingi ta oma harilikku korda ja walitsus katsub võimalikult ruttu seletust anda materiaali põhjal, mida ta katsub nõutada sõjawõimudelt, et seda küsimust tarwilikult selgitada. Mina pean aga otsekohe siin sõna wõtma sel puhul, et selle

arupärimise ettetoomisest on üks iseäralik põhjendamise mõte. Arupärimise ettetoaja kõneles siin meile laialt tuntud Johan Pitka'st ja püüdis õige kujukalt hinnata selle laialt tuntud Johan Pitka teeneid ja tegewust wäljaspool ja rõhutas selle juures, et tema, muu hulgas, seda sellepärast teeb ja ka ajalehes on teatawaid seletusi tahtnud anda, et Johan Pitka on kandidaadiks teatawate wabade kohtade peale. See tähendab siis, et ei ole mitte ainult reagerimisega tegemist selle peale, mis wahest siin on puudutatud, nimelt et Johan Pitka oma jutujamises üht ja teist asja riiwanud ja mõnda isikut puudutanud on, mille peale wõidaks teatawa terawusega wastata, — waid on siin sellepärast kõneldud, et siis teda kõrwaldada teatawate wabade kohtade peale kandideerimast. Minu härrad, ma olen wana ajakirjanik ja olen õieti uhkuse tundega kõnelenud sellest, et Eestis on ajakirjandus ausasti oma kohta täitnud. Öeldagu tõesti mis tahes, et meie küllalt ei ole osawad ega wilunud kõiksugu ajakirjanduse ülesandeid täitma, kuid meie ajakirjandus on siiski püüdnud omi ülesandeid täita. (W a h e l h ü ü e p a h e m a l t p o o l t : K a s 18. a a s t a s a j a l k a ?) Noh, ma ütlen, kui teie hakkate seda siin arutama, meie wõime öelda, et seal otsustamine on terawam olnud, kui seda objektiivselt on olnud. Üksikud nähtused ei tõenda palju midagi. Ma pean ütleva, et meie ajakirjanduse wastu kellelgi mitte seda sisemist tungi pole olnud. Nüüd on meil teatawa sõjaja ärewuse ja uute olude esinemise tõttu tulnud ajakirjanduses mitmesugused ülesanded peale, mille täitmisel teatawate uute teede tarwitamine tarwilikuks läheb. Palju awaram on tegewuse wõimalus, palju suuremad on ülesanded, palju rutilikult tuleb talitada ja sellepoolest on näha, et meie ajakirjandus iseäranis rutulikkuse ja wälispidise südiduse poolest õige palju arenenud on. Kirjutatakse nõnda, et huiwitada ja teatawat tõmmet awaldata, selle juures ei wõi öelda, et see kuritahtlikult sünniks. On palju asju, mis puudutawad inimest, ilma et selleks asjalikku põhjust oleks olemas. Awaldatakse kõiksugu lendteateid ja süüdistatakse nende põhjal inimesi nõnda, et nende aususest suurt midagi järele ei jää. Ma ei ütle siin seda ühe wõi teise ajalehe kohta, aga ma ütlen, see on laialine nähtus (W a h e l h ü ü e p a h e m a l t p o o l t : S t r a n d m a n ' i m õ i s a d !) ja selle tagajärjeks on

meil nüüd, et puudutatakse inimesi rohkem, kui asjalik põhjus seda lubab ja siis tuleb iseenesest teataw terawus ja kibedus ning sünnib niisugune õhkkond, kus walu läheb suuremaks, kui seda asjalikult õieti wõiks arwata. Kui nüüd selles õhkkonnas haawatakse, — saan ma sellest wäga hästi aru. Ma pean ütleva, et majandusnõukogus weel eile seletati, et see wõimatu nähtus on, et haawatakse walitsuse esitajaid, ametnikke, kistakse nende inimlik au alla ja seda ei saa juba nii kergesti puhtaks pesta ja kaitsta, ning selles mõttes pandi mulle südame peale, et ma peaksin kõnelema, et katsutaks sellepolest ette waadata. Seda ei loeta mitte sündsaks, aga igas seadusandluses on ikka suur kaitse eraisikul ja ametnikul isiklikkude ajakirjanduse puudutamiste ning haawamiste wastu. Kui on trükitud sõna läbi haaw löödud, seda parandada ei saa, sest see lõikab nii sügawasse, nii laialt, et ei saa mitte reparaerida. Selles mõttes on ka ajutine walitsus kohtumisteeriumile ülesandeks teinud, et peab diffamatsiooni paragrahwi uute olude tõttu ümber töötama, et siis isiklikku kaitset leida ülekohtuste arwaawamiste wastu. See on kõigis demokraatlikkudes maades tarwitusel, muud kui mitte wana Wene seaduse eeskujul. Kui meie nüüd kõigi nende nähtuste wastu tahaksime wõidelda, siis peab igatahes Asutawas Kogus kõigepealt selge olema, et meie awalikku wõitlust ajakirjanikkude wastu ei wõi mitte selleks tarwitada, et nüüd wastaseid wõimetuks teha nende au ja hea nime poolest selleks, et nad ei saaks awalikus elus teatawaid ülesandeid oma peale wõtta ning wabade kohtade peale kandideerida, sest kui nõnda oleks, siis meie ei teaks enam, kui kaugele meie omis waadetes läheme. Meie läheme teiste wastu awaliku arwamise ees süüdistusega nõnda, et meie ei saa enam mõõtu pidada ja ei saa mitte parandada. Selles mõttes pean ütleva, et meile laialiselt tuntud isik Johan Pitka nende ajalehtede seletuste järele muud midagi ei ole, kui mõnituste ja alanduste objektiks. Mõelge aga selle peale, kui Johan Pitka läks Eesti wabariigi eest tööle, sõtta surema ja kui ta weel hiljuti pani ennast terwelt kaalu peale, siis oli Johan Pitka meile rohkem, kui laialiselt tuntud isik. (K i i d u a w a l d u s e d p a r e m a l p o o l.) Nii peame ka meie hindama ja austama tema tegusid. (W a h e l h ü ü e p a h e m a l t p o o l t : A u s t a g u n a d

kõigepealt ise ennast!) Igatahes peab meil lugupidamist olema nende wastu, kes on meie riigi ja rahwa kaitsemise loos suuri tegusid teinud; nende tegusid arwustades peab ikkagi nende isikute ees täis aukartust seisatama jääma. (K. Ast, sd.: Austagu nad kõigepealt ise ennast!) Ma ütleksin nõnda, — kuigi nad iseennast ei austa, siis austame meie neid sellepärast, et meie teame, et inimeses see osa kõigeparemat on olnud — meie rahwale ja riigile sel silmapilgul abi anda, kus oli mehi tarwis ja hädaoht kõige suurem. Johan Pitka on üks esimestest olnud, kes on leidnud ennast siis, kui neid wähe oli, kes ennast leidsid. (W a h e l h ü ü e : S o o m u s r o n g i l !) Mitte ainult soomusrongil, waid siis, kui weel Tallinnas ei olnud ühtegi korda, kui maapäewa ega maanõukogu ei olnud, waid kui tuli alles algjõude korraldada ja luua et korda alal hoida ja kaitsta. Seal oli Johan Pitka esimene, kes kaitseliidu korraldamises, sise- ja kaitse loomises esimeses rinnas tege- gew oli, kes oli täis tuld ja algatuswõimu. Mis ta pärast on teinud, on soomusrongide ja laewastiku korraldamine. Kui ka oleks üksikuid eksimisi, siis tuleks awalik arwamine ja näitaks, kuidas üht ja teist wõiks teha. Hingeoluliselt wõi psühholoogiliselt on Johan Pitka olnud niisuguseks jõuks, et kui temasugused oleksid puudunud, siis ei oleks meil wõimalik olnud mitte hindawalt wõrrelda. (P a r e m a l t p o o l t : Õ i g e !) Kui nüüd niisugused mehed kalduksid kõrwale, kui nad ka midagi teeksid, mis mitte õige, kas meie siis tõesti tahame enesele lubada, — noh, ma ei tahaks öelda, sülitada. (K. Ast, sd.: Kas neile on lubatud teiste peale sülitada?) Kuidas meie ka üht ja teist waatame, aga jääme seisatama selles tundes, mis rahwas ja maa neile wõlgneb — kellel on au, sellele antakse au. (W a h e l h ü ü e : M i t t e w ä l i s p i d i s t !) Sellele oskame ka meie au anda, kui nad ka wäikestes asjades ennast ei oska austada, siis ei saa need wäikesed joned weel mitte admiraal Pitka pilti ja tema näoilmet tumestada. Tema näojoon jääb meile ja ma loodan, et meie rahwas Johan Pitka ja teiste temasuguste meeste nime ja nende wäärtust oskab lugupidamises pidada kaua, ja meie rahwal jääb mälestus sellest, mis nemad suurt ja ilusat on teinud, ilma et wäikseid asju mäletada. (E l a w k ä t e p l a k s u t a m i n e p a r e m a l p o o l .)

A. Weiler (töer.): Minu eelkõnelejad, lugupeetud peaminister ja lugupeetud rahvasaadik Ast, on kahjuks arupärimise sisust kõrwale kaldunud. On viidud asi isikute peale. Keegi ei salga lugupeetud admiraal Pitka teeneid, temale jääb kahtlemata koht Eesti wabariigi rajamise ajaloos. Keegi meist ei salga ka rahwawäe ohwitserikogu teeneid, ja neid suuri ülesandeid, mis neil täita on olnud ja veel täita on. Arupärimise juurde üle minnes pean, kui ajakirjanik, isiklikult ütleva: meie oleme raskeid aegu näinud, nagu tsaariwalitsuse päewil ja Saksa okupatsiooni ajal. Praegu pean ma sellest asjast kibedusega rääkima, ma näen, teie naerate. (J. Temant, maal.: Kes näeb raba?) Härra Temant, ma ei öelnud, et Teie naerate, kuidas tunnete Teie ennast puudutatud olevat? Teie nagu ei ole seal mitte ükski. Kui Teie oma südametunnistuse puhta ei tunne olevat, siis olge nii hea ja astuge siia kõnetooli, ka Teil on sõnajärg. (J. Temant, maal.: Teie ei saa kahtlustada!) Kui Teie oma kahtlustest lahti ei saa, siis olge hea ja rääkige! Kahjuks on meil praegu ajakirjandust tihti sellesama mõõdupuuga mõõdetud, millega mõõdeti wanasti tsaariwalitsuse ajal, millega mõõdeti okupatsiooni päewil. Mõni ajakirjanik on rahuga selle mõõdupuu wälja kannatanud. Ma ei süüdistan, on üksikuid inimesi, nad on endisest ajajärgust tulnud, ei ole veel saanud uuest puhastustele läbi käia. Nad on sealt väga palju endaga kaasa toonud. Ja et see nii on, toon teile ühe fakti. Meil on sõjatrükitööde kontroll. Oma tööd ei tee tema Eesti ajakirjanduse juures pealt näha mitte just ühesuguse mõõdupuuga. Ma toon ühe lihtsa näite. Lugupeetud peaminister rääkis, kui wana ajakirjanik. Ta andis Tartus ilmuwale lehele „Postimehele“ jutuajamise, milles räägitakse demobiliseerimisest, ja meie näeme, jutuajamine ilmub päew hiljem ka lehes. Kohalikud Tallinna lehed tahawad neidsamu mõtteid edasi anda, neid ei lasta, tõmmatakse maha. Teie lugesite paari päewa eest, et paarile lehele „Sotsiaaldemokraad'ile“ ja „Waba Maa'le“ trahwi on määratud. Teie küsite, mille eest? Riiklik kuritegu muidugi? Ajakirjanikkude wilumatus? — Sugugi mitte, kaugelki mitte! Asi oli lihtsalt see, et oli toodud teade selle üle, et 10 aasta rahwawäelased demobiliseeritakse ja arwatawasti lastakse lähemal ajal koju. Meie näeme, et samal ajal, kui see teade Tal-

linna lehtedes „Sotsiaaldemokraad'is“ ja „Waba Maas“ ilmub, ilmub sama sõnum ka „Postimehes“, kus isegi aastakäigud on ära näidatud, millal sõdurid koju lastakse, kuid trahwitud on ainult „Sotsiaaldemokraat“ ja „Waba Maa“. Ja edasi näeme... (J. Raamot, maal.: „Postimees“ sai ka trahwitud!) See wõib olla, härra Raamot peab seda teadma, et „Postimees“ ka trahwitud on, ta elas ju trahwijatega ühes majas. Ajakirjanikkudel oli härra sõjaministriga jutuajamine. Sel jutuajamisel wiibisid kõikide lehtede esitajad. Sõjaminister informeeris oma päewakäsust, et walitsus kawatseb demobiliseerida kahte wanemat aastakäiku ja kawatsus on kahe wiimase aasta meestele ühe kuu palk ette maksta ja ka kroonuriided neile selga jätta. Ja mis teie arwate? Järgmisel päewal toob „Waba Maa“ sõjaministri jutu kokkuvõtte ajaleheweergudel. Ja teie näete, siin on tsensuuri tempel peal, et seda sõnumit ei tohi mitte ilmutada. Kuid omaks suureks imestuseks loeme meie „Kajas“ üks päew hiljem sama teate, mis „Waba Maas“ maha on tõmmatud. Ja meie näeme, et see ei ole mitte üksik juhtumine. Meie näeme, et Eesti ajakirjandust wist mitte ühesuguse mõõdupuuga ei mõõdetata. On ajakirjandus jutu-märkides ja on ajakirjandus ilma jutu-märkideta, kuid meil peaks ajakirjandus ühesuguse mõõdupuu all olema. Kui teie fakte tahate, siis on mul neid veel hulk portfelligis. Meil on ainult üks leht olnud, see on „Maaliit“ wõi „Kaja“, kellele lubatud on igasugu asju rääkida ja wahel isegi otse prowtseerida, sõjawäge walitsuse wastu kihutades. (Segased wahelhüüded paremalt poolt.) Härra Temant, Teil on luba kõnetoolilt rääkida. Meie auwäärt juhataja ei luba mind Teiega polemiseerida. Ma näen, Teie olete eesõigustatud oma wahelhüüdmistega, lugupeetud juhataja mind wastata ei luba.

Juhataja **A. Rei**: Palun kohtade pealt mitte waele hüüda.

A. Weiler (töer.): (Weelgi segased wahelhüüded paremalt poolt.) Ma austan endi lugupeetud juhatajat ja sellepärast ei saa ma mitte siit Teile otsekohe wastata. Praegusel juhtumisel näeme meie, et mitte ühesuguse mõõdupuuga ajakirjandust ei mõõdetata. Tegelik elu näitab, et walgeid kohti wii-

mastel päewadel ajalehtedes rohkesti ilmub. On see siis tõesti mõni sõjasaladus, et sõduritele makstakse ühe kuu palk ette, kui nad koju lastakse. Riiklikust seisukohast oleks see koguni soowitaw, et sõdur enam-wähem warustatult koju lastakse. Seesama päewakäsk on ära trükitud ka „Sõduris“ ja seal on ta lubatud, kuid „Waba Maas“ ei ole ta mitte lubatud. Selle järele näeme meie, et ajakirjandust ei ole mitte ühesuguse mõõdupuuga hinnatud. Edasi ütles meie wäga austatud peaminister, et ajakirjanduses on aeg, kus uute teede rajamine käsil. Kes on siis see, kes meil uued teed määrab? Kas määrab seda trükiasjanduse kontroll wõi määravad wanad wilunud ajakirjanikud? Igaüks, kes meie ajakirjandust silmas pidanud, on näinud, et meil uusi teesid on rajanud suurel määdul meie ajakirjandus, mitte aga trükiasjanduse kontroll. Meie sõja- ja trükiasjanduse kontroll on püüdnud isegi meie ajakirjandust uutelt teedelt kõrwale juhtida. Ma pean ütlemä, et siin teist teed üle ei jää, kui arupärimine wastu wõtta. Kui ka austatud peaminister ütles, et selles asjas walitsus samme on astunud, siiski arwan ma, et selle arupärimise wastuwõtmisega näitame meie uuesti ja kinnitame, et neid samme kiiresti ja mõjuwalt tuleb astuda, sest muidu satume meie sarnasesse umbkotti, kust õige raske on wälja saada. Praegusel juhtumisel räägidwad need mustad kohad lehtedes rahwale wäga palju. Teie teate ju, et mustadelt kohtadelt igaüks omal wiisil wõib midagi üles lugeda. Ma ütlen weel enam, et paremat meeleolu üleskihutamise abinõu ei wõi olla, kui need mustad kohad ajalehtedes. 1000 wõi 10.000 enamlaste lendlehte ei suuda rahwa meeleolu wist niiwõrd ärewile ajada, kui need mustad kohad meie ajalehede weergudel. Meie oleme wist juba niikaugale jõudnud, kus meil enam musti kohti ajakirjanduses olla ei tohi, kus ajakirjandus oma tegude eest seadusliku kohtu ees wõib wastustust anda. Meie ei tohi sellega leppida, et terve ajakirjandus peaks kannatama ametnikkude pärast, kus ametnik ainult pealkirju waadates ära määrab, mis sealt maha tõmmata ja mis järele jätta. See olukord peab Eestis kaduma. See on üks loomulikumatest nõudmistest. See on seisukoht, mis kõigile meie erakondadele wastuwõetaw peaks olema. Eelmise arupärimisega näitas Asutaw Kogu, et see seisukord terwele meie rahwaesitusele

wastuwõetaw on ja tänase arupärimisega kinnitame meie sedasama.

K. Ast (sd.): Mina ei hakka selle kohta mingisuguseid oletusi tegema, misugused asjaolud õhutasid härra peaministrit siit iseäralikku ülistust wälja ütlemä härra Pitka kohta, kuid ma konstateerin ainult ühte asja ja nimelt: nendes kirjutustes, millest siin jutt on, ei ole härra Pitka'st, tema kui ohwitseri minewikust, mitte üks sõna räägitud. Siin on räägitud härra Pitka'st, kui ärimehest, kes käis Inglismaal ja kes oma tagasitulekuga teatud informatsiooni ajakirjandusele andis, mille puhul ka laialt juttusid laiali lagunenud. Nimelt sellest Pitka'st on jutt olnud. Kuid Pitka'st, kui Wabariigi Walitsuse merewägede juhatajast, ei ole seal mitte juttu ja oleks asjata, otstarbetu olnud ka seda teha. Ma olen selles kindlas arwamises, et sõjatrükikontroll omapead mitte nii ei talita, nagu ta mitmel ja mitmel puhul talitanud on. Praegu olen selles arwamises ja wõin juurde lisada, et kui sõjawäekontroll nii talitas, siis sai ta selleks oma otsekoheselt ülemuselt ettekirjutused. Täna peaministri kõnet ära kuulates tekib kahtlus, et härra Pitka asjasse puutuwad juhatused sõjakontrollile mitte otsekohe trükikontrollilt ei tulnud, waid wõib olla kõrgemalt poolt, wõib olla on seal peaminister isiklikult mõjunud, — wabandatagu minu otsekohesust. (Paremalt poolt: Geniaalne leidus!)

Mis puutub trükikontrolli tegewusse, siis olen ma seda ju õige mitmekülgselt walgustanud (Paremalt poolt: Mitmekülgselt?) ja ei taha selle asja kohta pikemalt enam sõna wõtta.

Peaminister J. Tõnisson: Austatud Asutawa Kogu liikmed! Akl. Ast'i seletuse puhul seletan ma kategooriliselt, et mina mingisuguseid samme ei ole selleks teinud, et sõjatrükikontroll ühes wõi teises asjas teatawa seisukoha peaks wõtma; samuti ka käesolewas admiraal Pitka asjas. Ma tahaksin ainult seda tähendada, et sarnaseid oletusi mitte nii kergelt teha ei wõidaks. (Paremalt poolt: Usume Teie seletust!)

H. Kuusner (rhw.): Austatud Asutawa Kogu liikmed! Neid wäärnähtusi, mis arupärimises sõjatrükikontrolli kohta ette on toodud ja kõnelejad oma kõnedes weel enam seigitanud, neid ei saa ma mitte heaks kiita, iseäranis, kui seal weel

ilmsiks tuleb, et ühel erakonnal mingisugune priwiligeeritud seisukord trükiwabaduses on. Selles mõttes toetame meie arupärimist ja nõuame ühtlasi, et walitsus selles asjas teatawa seletusega esineks. Mis puutub aga juhtnööride andmisesse Wabariigi Walitsusele selles asjas, nende wäärnähtuste põhjalikuks kõrwaldamiseks, siis ei wõi meie seda ettepanekut mitte wastu wõtta. Meil on küll faktiliselt sõda lõppenud, kuid meie ei tea ju mitte, missugused ülesanded sõjatrükikontrollil sel puhul on. Meie ei tea ka, missuguseid garantiisid ja tagatiseid meil weel tarwis on, et meie ka jäädawat rahu wõiksime kindlustada. Seda küsimust siin awalikult arutada ei leia ma sündsaks olewat. Sellepärast arwan ma, et juhtnööride andmine tuleks riigikaitse komisjoni anda, kes küsimuse mitmekülgselt läbi arutaks ja kui see soowitaw leitakse olewat, siis wõiks see ettepanek wastuwõtmist leida. Kuid praegu sarnast soowi awaldada, ja sarnast juhtnööri Wabariigi Walitsusele anda, ilma et see kõikkülgselt läbi kaalutud oleks, seda ainult põhjuseks wõttes, et sarnaseid lubamatuid wägiwallasamme ajakirjanikkude wastu tarwitatud, ei pea ma mitte wõimalikuks.

Ühtlasi ei saa minu erakond nende motiividega ja selle ülesastumisega, mis selle arupärimise puhul on ette toodud, mitte kuidagi nõus olla. Siin on kõnetooli selleks tarwitatud, et ühe põhimõteteliku küsimuse arutamisel üle minna isiklikule pinnale, kus ühe meie tähtsama riigimehe isiklike asju sõelutakse. Selle isiku asjassepõimimisega on halwaks peetud tema isikus üht osa meie rahwawäest, meie ohwitseridekogu. Sarnase asja ettetoomisega wastu Asutawa Kogu kõnetoolilt wõin ma ainult protesti awaldada. Kuid ettetoodud wäärnähtusi sõjatrükikontrolli asjus ei kiida meie mitte õigeks ja selles mõttes oleme meie selle arupärimise poolt. Juhtnööride andmine walitsusele on aga weel warajane ja enne tuleb see küsimus riigikaitse komisjonis läbi arutada.

J. Hünerson (maal.): Härra Weiler awaldas siin arwamist, nagu oleks sõjatsensuur iseäralikult lahke olnud „Maaliidu“ lehtede wastu ja härra Kuusner näib ettetoodud näitest sama järelduse teinud olewat. (H. Kuusner, rhw.: R ä ä g i t i j u „P o s t i m e h e s t“!) Tõendatakse, nagu poleks sõjatsensuur oma

punast pliiatsit „Kaja“ juures mitte tarwitanud. (K. Ast. sd.: Punast ei olegi, must on ju!) Ma pean aga kinnitama, et sõjatsensuur siin täiesti erapooletult on talitanud, (W a h e l h ü ü e p a h e m a l t p o o l t : N ä h a s e d a e i o l e !) ja peale selle on „Kajal“ weel oma isetsensuur siseministri näol olemas. (N a e r.)

Juhataja A. Rei: Esitatud on arupärimine ja ettepanek Wabariigi Walitsusele juhtnööride andmiseks nimetatud asjas. Selle juhtnööri kohta on ettepanek tehtud seda riigikaitse komisjoniranda, sellepärast tuleb ta arupärimisest lahus hääletamisele. Panen esiteks hääletamisele arupärimise. (H ä ä l e t a t a k s e.) Arupärimine on nähtawa enamusega wastu wõetud.

A. Anderkopp (töer.): Teen ettepaneku enne juhtnööride andmise küsimuse hääletamist 15-minutiline waheaeg määrata, et erakonnad selle kohta seisukoha saaksid wõtta.

Juhataja A. Rei: (H ä ä l e t a t a k s e.) Ettepanek on nähtawa enamusega wastu wõetud. Kuulutan 15-minutilise waheaja.

Waheaeg algab kell 6.55 min.

Pärast waheaga jätkub koosolek kell 7.10 min.

Juhatab esimees **A. Rei**.

Sekretääri kohal abisekretäär **H. Raudsepp**.

4. Eesti sotsiaal-demokraatliku tööliste partei Asutawa Kogu rühma ettepanek Wabariigi Walitsusele sõjatrükikontrolli ärakotatamise kohta.

J. Seljamaa (töer.): Meie erakond teeb ettepaneku rahuajal sõjatrükikontrolli amet likwideerida, kuid seisukohta silmas pidades, et see töö mitte ühe päewa töö ei ole, et seal palju andmeid ja mitmesugust materjaali

tarwis läheb, ühineb tööerakond rahwasesitaja Kuusner'i ettepanekuga, et see küsimus sõjakontrolli likwideerimise asjus saab antud riigikaitse komisjoni kätte ja riigikaitse komisjonile, muidugi teada, soow saaks awaldatud, et ettepanek kõigekiiremas korras läbi arutatakse ja Asutawale Kogule heakskiitmiseks ette pannakse.

J. Wain (sd.): See soow, walitsusele ette panna praeguolewat kontrolli ära kaotada wõimalikult kiires korras, on toetust leidnud härra Seljamaa poolt. Selleks, et kontrolli kaotada, ei ole mitte tarwis, et Asutaw Kogu küsimuse annaks riigikaitse komisjonile, waid walitsus, kes sellel juhtumisel, kui ta riigikaitse komisjoni arwamist kuulda tahab saada, nagu seda rahutegemise puhul tegi ja wäliskomisjoni kokku kutsus, ka nüüd, kui on tarwis, et walitsus ise ei taha seda küsimust otsustada — kutsub kokku riigikaitse komisjoni. Kui walitsus ei arwa seda ka mitte tarwis olewat, wõib ka otsekohe ülesande lahendamise kallale asuda.

Peaminister J. Tõnisson: Austatud rahwasaadikud! Kui Asutaw Kogu juhtnöõri annab, siis tuleb seda ka täita; waewalt oleks see hea, kui walitsus Asutawa Kogu juhtnöõride wastu hakkaks uusi ettepanekuid tegema. Et Asutaw Kogu saaks kõikkülgselt ära kaaluda, missuguseid juhtnöõre anda, selleks oleks küll soowitaw, et ta oma orgaanid saaks ära kasutada, mis selle jaoks juba olemas on. Asutawa Kogu komisjonid on just nendeks orgaanideks, kus Asutaw Kogu enne oma otsuse tegemist küsimused põhjalikult läbi arutaks. Kui nüüd Asutawal Kogul sarnaste asjade jaoks juba erikomisjon on riigikaitse komisjoni kujul, siis oleks küll arwata, et see kõige sündsam oleks, kui sellele komisjonile wõimalus antaks seisukohta wõtta. Walitsuse nimel panen ette, et Asutaw Kogu just seda teed tarwitaks. Komisjonis oleks wõimalus walitsusel ja sõjawäeülemaal oma esitajate kaudu selletust anda ühe ja teise asja kohta, mis selle asja otsustamises kaasa wõiks mõjuda. Sellepärast toetaksin wõi paluksin mina walitsuse nimel, et see küsimus esialgseks läbiwaatamiseks riigikaitse komisjoni antaks.

Juhataja A. Rei: On ettepanek tehtud rahwaesitaja Ast'i poolt, walitsusele juhtnöõre anda trükikontrolli likwideerimiseks. Ma panen selle ettepaneku hääletamisele, ja kui see ettepanek wastu ei wõeta, panen rahwaesitaja Kuusner'i ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Akl. Ast'i ettepanek enamust ei saanud. Tuleb hääletamisele rahwaesitaja Kuusner'i ettepanek. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

5. Awalikkude Hariduskommissjoni aruandja W. algkoolide seadus — II lugemisel. **Päts** (loeb): § 11. Lapsed, kellel täiesti wõimatu on algkoolis õppida

nende kehaliste wõi waimliste puuduste pärast, paigutatakse sellekohastesse kaswatus- ja õpetusasutustesse, mis ülewal peetakse riigi- wõi kogukondlikkude omawalitsuste poolt, wõi eraettewõttel. Nende koolide korralduse määrab ära sellekohane eriseadus.

Juhataja A. Rei: Panen hääletamisele. Selle paragrahw juurde on tehtud omawalitsuse komisjoni poolt parandus: wälja jätta sõnad: „mis ülewal peetakse riigi- wõi kogukondlikkude omawalitsuste poolt, wõi eraettewõttel.“ Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja W. Päts: Komisjon ühineb selle parandusega.

Juhataja A. Rei: Seega tuleb § 11. ühes omawalitsuse komisjoni, parandusega hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on see paragrahw wastu wõetud.

Aruandja W. Päts (loeb): § 12. Koolikohustuse täitmise järele kooliringkonnas walwab koolihoolekogu abil kohalik kooliwalitsus, kes kooliealiste laste nimekirja peab, seda alati korras hoiab, parandab ning täiendab ja annab iga aasta hiljemalt 2 nädalat enne õppetöö algust kooliringkonnas asuwate koolikohustuslikkude laste wanematele, wõi nende asemikkudele koolikohustuse maksamahakkamisest teada.

A. Weiderman (tõer.): § 12. on tähendatud, et koolikohustuse täitmise järele walwab koolihoolekogu abil kohalik kooliwalitsus. See oleks aga seal wõimalik, kus kooliringkonnas asub üks kool. Kui kooliringkonnas asuwad mitu kooli, siis ei saaks hoolekogu walwata, kas laps kooli astub wõi mitte. Kohalik kooliwalitsus peaks siin ise teid leidma, kuidas seda walwust läbi wiia. Linnas, näiteks, asub 30—40 kooli, peale selle käib hulk lapsi erakoolides. Koolide hoolekogud wõiwad ainult oma kooliõpilaste korraliku kooliskäimise järele walwata. Sellepärast panen ette sellest paragrahwist sõnad „koolihoolekogu abil“ wälja jätta. Seaduses tuleks siiski tee ära näidata, kuidas kooliwalitsus kõigi kooliringkonnas asuwate laste kooliskäimise

järele wõiks walwata. Kohalikus walit-suses peaksid olema lastenimekirjad nagu siingi paragrahwis ära nähtud ja lapsewanemad wõi hoolekandjad on kohustatud iga last, kes koolisunduse easse jõuab, kohalikus kooliwalitsuses registreerima. Suuremates linnades leiab kooliwalitsus teisi abinõusid, kuidas laste registreerimist lihtsamalt läbi wiia. Niisugune märkus tuleks sellepärast weel wastu wõtta, et siis kohalikkudel omawalitsustel tarwidus ära kaoks sunduslikke määrusi laste registreerimise asjus maksma panna, nagu see praegu on, mis olukorra keerulisemaks teeks.

(Juhataja kohale asub abiesimees **J. Westholm.**)

Sellepärast oleks minu ettepanek, niisugune tähendus siia juurde lisada, et iga lapsewanem on kohustatud kooliealist last kooliwalitsuses registreerima. Nõndasama tuleb ka siis sundida last registreerima, kui ta teise walda wõi teise kohta elama asub. Teistes maades, kus koolisundus maksew, walitseb niisugune kord. Mul oli juhus, kus ma sain Saksa-maalt arupärimise, kus küsitakse, kas see laps on Tallinnas kooli astunud, wõi mitte. Niisamasugune kord oleks tarwis meie oma riigis läbi wiia. Peale selle teen ma ettepaneku § 12. järele kaks täiendawat paragrahwi sisse wõtta: 1) Kui kooliealine laps teise walda wõi linna elama asub, siis on kohustatud walla wõi linna kooliwalitsus sellest sinna teatama. Lapse registreerimisest saadab uue asupaiga kooliwalitsus endisesse asupaika teate, mil puhul laps endisest nimekirjast maha kustutakse. § 12. räägitakse „koolikohustuse täitmise järewalwest kooliringkonnas“. Järewalwe, kas keegi korralikult koolis käib, jääks koolihoolekogu peale ja sellepärast teen ma teise uue paragrahwi § 12. järele: „Õpilaste korraliku kooliskäimise üle walwab koolihoolekogu, kellele koolijuhataja on kohustatud igal nädalal õpilaste puudumiste üle teateid andma.“ Nii et minu ettepanek oleks käesolewast paragrahwist wälja jätta „koolihoolekogu abil“, juurde lisada tähendus „lapsewanemad wõi hoolekandjad on kohustatud iga last, kes koolisunduse easse jõuab, kohalikus kooliwalitsuses registreerima“ ja sellele paragrahwile weel kaks lisaparahwi juurde panna.

Haridusministeeriumi kooliosakonna juhataja **E. Martinson**: Haridusministeeriumi seisukohast

on ettetoodud parandused täiesti wastu wõetawad ja mina oma poolt ühinenendega.

A. Weiderman (töer.): Ma tahtsin weel tähendada, mispärast ma sellest paragrahwist registreerimise tarwidust iseäranis palun wastu wõtta. Seda sellepärast, et ei tuleks niisugune juhtumine ette, nagu Tallinna linnawolikogus, kus laste registreerimise määrus enne tagasi lükati, ainult suure waewaga läks kooliwalitsusel korda laste registreerimist maksma panna.

Juhataja **J. Westholm**: Sõna on lõpukokkuwõtteks aruandjal.

Aruandja **W. Päts**: Hariduskommissjon arutas need parandused läbi ja leidis wõimaliku olewat neid wastu wõtta.

Juhataja **J. Westholm**: Et komisjoni aruandja parandustega on ühinenud, siis tuleb § 12, parandatud kujul hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawana musega on § 12 wastu wõetud.

Hääletamisele tuleb peale selle härra Weiderman'i poolt tehtud § 12. juurde I lisaparahw: „Kui kooliealine laps teise walda, wõi linna elama asub, siis on kohustatud walla wõi linna kooliwalitsus sellest sinna teatama. Lapse registreerimisest saadab uue asupaiga kooliwalitsus endisesse asupaika teate, mil puhul ta endisest nimekirjast maha kustutakse.“

H. Nurk (sd.): Siin on räägitud elamaasumisest teise walda wõi linna, kuid on nimetamata jäetud üksus, nimelt alew. Teen ettepaneku seda paragrahwi täiendada sõnadega: „ehk alewisse“.

Juhataja **J. Westholm**: Härra Weiderman on ühinenud parandusega. Hariduskommissjoni esitaja on uue paragrahwiga ühinenud, — panen hääletamisele. (Hääletatakse.) I lisaparahw on nähtawana musega wastu wõetud.

Hääletamisele tuleb II lisaparahw. Aruandja on sellega ühinenud. (Hääletatakse.) Nähtawana musega on II lisaparahw wastu wõetud.

Aruandja **W. Päts** (loeb): § 13. Wabandamata põhjustel koolikohustuse täitmata jätmise kui ka korratu kooliskäimise pärast langewad süüdlased lap-

sewanemad wõi hoolekandjad rahatrahwi alla kooli kasuks 1—10 margani iga puuduwa päewa eest, wõi — trahwi mittemaksmise korral — kohtuliku karistuse alla arestiga kunni 2 kuuni, mille juures ka määratud trahwirahad sisse nõutakse.

A. Weiderman (töer.): See paragrahw on wäljawõte sellest seadusest, mis meie sügisel koolisunduse maksmapanemise puhul vastu wõtsime. Kuid just selle paragrahwi selgusetuse pärast on mitmed küsimused üles tõusnud. Siin on öeldud, et wanem langeb rahatrahwi alla 1—10 margani kooli kasuks wõi trahwi mittemaksmise korral kohtuliku karistuse alla arestiga kunni 2 kuuni. Nüüd tõuseb küsimus üles, et kas antakse ta kohtu kätte sellepärast, et laps koolis ei käinud, wõi sellepärast, et ta trahwiraaha ära ei maksnud. Mina arwan, et sellepärast ei saa kohtu alla anda, et ta rahatrahwi ära ei maksnud ja nii selle selgusetuse pärast panen ette see paragrahw teisiti wormuleerida: „wõi trahwi mittemaksmise korral“ wälja jätta ja lõpp teisiti muuta, nimelt järgmiselt: „Wabandamata põhjustel koolikohustuse täitmata jätmise, kui ka korratu kooliskäimise pärast langewad süüdlased lapsewanemad wõi hoolekandjad rahatrahwi alla kooli kasuks 1—10 margani iga puuduwa päewa eest, mis trahwi wabatahtlikult mittemaksmise korral kahe nädala jooksul pärast trahwimääramist administratiivteel sisse nõutakse.“ Tähendab, et need hoolekogud ja kohalikud kooliwalitsused, kes koolisunduse täitmise järele walwawad, määravad rahatrahwi ja kui seda ära ei makseta, siis tuleb trahw administratiivsel teel sisse nõuda — niisugune kord oli ka endise koolisunduse ajal. Kui nüüd aga rahatrahwi peale waatamata last kooli ei saadeta, antakse süüdlased lapsewanemad wõi hoolekandjad kohtu kätte ja karistatakse seal arestiga kunni 2 kuuni, sellepärast palun seda lõppu järgmiselt muuta: „Kui rahatrahwi peale waatamata last kooli ei saadeta, ehk tarwilikul kõrgusel seiswa koduõpetuse eest ei hoolitseta, siis langewad süüdlased lapsewanemad wõi hoolekandjad kohtuliku karistuse alla arestiga kunni 2 kuuni.“

Haridusministeeriumi kooliosakonna juhataja **E. Martinson**: § 13. on küll ära öeldud, mis eest lastewanemad wõi hoolekandjad raha- ja kohtuliku karistuse alla langewad ja ha-

ridusministeerium on täiesti rahwaesitaja Weiderman'i ettepanekuga nõus, sest et see selgemalt ära ütleb. Haridusministeerium teeb § 13. juurde aga wäikese muudatuse, nimelt 1—10 marga asemel palub ta vastu wõtta 1—20 marka, ettepanekut motiweerib ta sellega, et sel ajal, kui eelnõu kokku seati, nimelt 1918. a., olud hoopis teised olid. Marga wäärtus on nüüd muutunud, nii et 1—10-margaline määratud rahatrahw õige wäikene on. (Wahelhüüded: Eesti mark on tõusnud! A. Uibopuu, rhw.: Teie rõhute Eesti marga wäärtuse alla.)

J. Piiskar (sr.): Mina teeksin kõigepealt uue paragrahwi juurde keelelise paranduse. Seal on öeldud: „1—10 margani iga päewa eest, mis trahwi wabatahtliku mittemaksmise korral sisse nõutakse.“ Keeleliselt tähendab see, et päewad nõutakse sisse ja sellepärast tuleks öelda: „Trahwi wabatahtlikult mittemaksmise korral.“ Edasi on järgmiselt öeldud: „Kui rahatrahwi peale waatamata last kooli ei saadeta ehk tarwilikul kõrgusel seiswa koduõpetuse eest ei hoolitseta.“ Siin peab tähendama, et meie § 10. koduõpetuse wälja jätsime ja järjekindel olles tuleks sellest paragrahwist ka wälja jätta „ehk tarwilikul kõrgusel seiswa koduõpetuse eest ei hoolitseta.“

A. Weiderman (töer.): Keelelise parandusega ma ühinen, mis aga teisesse parandusesse puutub, siis ei pea ma siin tarwilikuks ühineda, sest teadmata on, kuidas lugu kolmandal lugemisel koduse õpetusega läheb, kui kolmandal lugemisel koduõpetus vastu wõetakse, siis oleks tarwilik sellekohane märkus siia juurde paigutada.

Juhataja **J. Westholm**: Lõpuseõna on aruandjal.

Aruandja **W. Päts**: Hariduskomisjon arutas neid parandusi ja leidis, et nende parandustega wõib ühineda, mis teinud rhs. Weiderman ja ka rhs. Piiskar'i esimese parandusega. Mis aga puutub parandusesse, et trahwi 1—20 margani tõstetaks, siis ei olnud see küsimus mitte sel kujul komisjoni arutamisel ja ma ei leia mitte wõimaliku olewat sellega ühineda. Ka sellega ei saa ma ühineda, et wälja jäetaks lause „ehk tarwilikul kõrgusel koduõpetuse eest“, sest nagu juba rahwasaadik Weiderman tähendas,

tuleb see lõpulikule otsustamisele alles kolmandal lugemisel, ja hariduskomisjon seisab ikka niisugusel seisukohal, et tarwilikul korral on lubatud ka koduõpetus.

Juhataja J. Westholm: Hariduskomisjoni aruandja on kahe ettepanekuga ühinenud, nimelt esimese parandusega, mis teinud rahwaesitaja Piiskar ja rhs. Weiderman'i parandusega. Teiste parandustega ei ole aruandja ühinenud, sellepärast tulewad nad hääletamisele ja selles järjekorras, kuidas nad sisse on antud. Nimelt tuleb hääletamisele haridusministeeriumi ettepanek 1—10 asemel lugeda 1—20. (Hääletatakse.) Haridusministeeriumi ettepanek on 29 häälega 18 vastu vastu võetud. Hääletamisele tuleb rahwaesitaja Piiskar'i teine ettepanek, wälja jätta lause „ehk tarwilikul kõrgusel seiswa koduõpetuse eest ei hoolitseta.“ (Hääletatakse.) Rahwaesitaja Piiskar'i ettepanek on 23 häälega 13 vastu vastu võetud. Panen § 13. sel kujul, nagu ta tehtud parandustega kujunenud, hääletamisele. (Hääletatakse.) § 13 on nähtawa enamusega vastu võetud.

Aruandja W. Päts (loeb): § 14. Trahwiraha suuruse mitmes järgus eespool tähendatud piirides, tema sissenõudmise wiisi ning tarwitamise määrab kindlaks maakonna wõi linna kooliwalitsus.

A. Weiderman (töer.): Et minu ettepanek eelmises paragrahwis wastuwõtmist leidis, siis järelikult tulewad ka §§ 14. ja 15. sellekohaselt muuta ja minu ettepanek oleks, ühendada § 14. ja § 15. ja järgmisel kujul vastu wõtta: „Maakonna wõi linna kooliwalitsus annab lähema juhatuskirja trahwiraha suuruse järkude kohta, eespool tähendatud piirides, tema sissenõudmise wiisi ning tarwitamise kohta, kui ka süüdlaste lastewanemate wõi hoolekandjate kohtulikule wastutusele wõtmise korra kohta.“ Nimelt on see siin § 14. ainult juurde lisatud, — wõtub süüdlase kohtulikule wastutusele jne. Edasi on § 15. öeldud, et — nõuab trahwiraha administratiivsel teel sisse jne., kuid see on juba § 13. vastu wõetud. Nõnda oleks minu ettepanek § 14. esitatud kujul vastu wõtta ja § 15. wälja jätta.

Juhataja J. Westholm: Lõp sõna on aruandjal.

Aruandja W. Päts: Ühinen rhs. Weiderman'i parandusega.

Juhataja J. Westholm: Et aruandja rhs. Weiderman'i poolt tehtud redaktsiooniga on ühinenud, tuleb § 14. selles redaktsioonis hääletamisele. (Hääletatakse.) § 14. on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja W. Päts (loeb): § 15. Kohalik kooliwalitsus otsustab, kas ja missuguse järgu järgi tuleb trahwi nõuda, annab sellest trahwitawale teada, wõtub süüdlasi kohtulikule wastutusele, kui trahwi kooliwalitsuse poolt määratud isikutele wabatahtlikult ära ei makseta, ja nõuab trahwi administratiivsel teel sisse. Trahwimääramine sünnib koolihoolekogu ettepanekul, wõi kohaliku kooliwalitsuse enese algatusel.

A. Weiderman (töer.): Teen ettepaneku § 15. wälja jätta.

Juhataja J. Westholm: Lõp sõna on aruandjal.

Aruandja W. Päts: Ühinen ettepanekuga.

Juhataja J. Westholm: Aruandja ühineb ettepanekuga. Sellega on § 15. wälja jäetud.

Aruandja W. Päts (loeb): § 16. Kui lapsewanemad wõi hoolekandjad mitmekordsest trahwist wõi kohtulikust karistusest hoolimata last kooli ei saada, siis antakse laps wanemate wõi hoolekandjate kulul teise perekonda, wõi kaswatusmaija ülespidamiseks ja kooli saatmiseks.

M. Bock (sks.): Teen ettepaneku, sõnade järele „laps“ juurde lisada „kohtuotsuse järele.“

Juhataja J. Westholm: Lõp sõna on aruandjal.

Aruandja W. Päts: Öieti öelda on § 16. niisamuti mõistetud, et laps antakse teise perekonda kohtuliku karistuse tagajärjel, tähendab, selles on kohus mõõduandew, kuid kui see parandus selgust toob, siis ühinen sellega.

Juhataja J. Westholm: Aruandja on tehtud parandusega ühinenud,

sellepärast tuleb § 16. parandatud kujul hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on § 16. vastu wõetud.

Aruandja W. Päts (loeb): § 17. Kui waesuse pärast ei suudeta last kooli panna, siis peab kogukond hoolitsema lapse kooliskäimise wõimaluse eest.

Haridusministeeriumi kooliosakonna juhataja **E. Martinson**: Omawalitsuse komisjoni poolt tehti ettepanek, et ära määrata, missugune kogukond peab hoolitsema lapse kooliskäimise wõimaluse eest. Seda ettepanekut põhimõttelikult tunnistas tades paneb haridusministeerium ette § 17. sõna „peab“ järele lugeda „kohalik“.

Juhataja J. Westholm: Aruandja ühineb parandusega. (Hääletatakse.) § 17. on nähtawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja W. Päts (loeb): § 18. Koolikohustuslikke lapsi ei tohi õpeajaks wõtta palgalisse ametisse. Süüdlased wõetakse kohtulikule wastutusele ja langewad rahatrahwi alla kohaliku kooli kasuks 100—1000 margani wõi aresti alla kunni 3 kuuni. Selle määruse järele walwab kohalik kooliwalitsus.

Märkus: Erandjuhtumisel on maa-konna wõi linna kooliwalitsusel õigus lubada kooliealisele lapsele pidada palgalist ametit, kui see mitte korralikku kooliskäimist ei takista.

A. Weiderman (töer.): Et waremad minu ettepanekud registreerimise asjus vastu wõeti, siis peaks seaduses ära nähtud olema ka mingisugune abinõu, et tõesti seda kohust täidetakse, sellepärast teen ettepaneku weel teist märkust siia juurde lisada, kus ära nähtud oleks see juhtumine, kui lastewanem wõi hoolekandja lapse registreerimata jätab. Peale selle teen ma redaktsioonilise paranduse, et „märkuse“ asemele vastu wõetaks „täendus“. Uus täendus oleks järgmine: „Selles paragrahwis äranähtud karistuse alla langewad ka süüdlased lapsewanemad wõi hooldajad, kes kohalikus kooliwalitsuses koolikohustusliku lapse registreerimata jätawad.“

Juhataja J. Westholm: Aruandja ühineb kõigi tehtud parandustega. (Hääletatakse.) § 18. on näh-

tawa enamusega vastu wõetud.

Aruandja W. Päts (loeb): D. Kooliaeg.

Juhataja J. Westholm: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on pealkiri vastu wõetud.

Aruandja W. Päts (loeb): § 19. Algkooli kursus kestab kuus õpeaastat.

Silmas pidades kohalikke olusid wõib jaotada algkooli kaheks astmeks, kusjuures 4 esimest õpeaastat moodustawad algkooli alama järgu, 2 järgmist kõrgema järgu. Mõjuwail põhjustel wõib algkooli ka teisiti astmetesse jagada.

Märkus: Algkooli juures awatakse tarwilikul arwul täienduskoolid vähemalt 2-aastase kursusega, kuhu sisseastumine on neile õpilastele sunduslik, kes algkooli kursuse lõpetamise järele kesk- wõi erikooli ei astu. Täienduskoolide kohta antakse eriseadus.

J. Kartau (sd.): Käesolewas paragrahwis määratakse algkooli kursus 6-aastaseks. Ja selle juurde nende tarwis, kes ei lähe pärast algkooli lõpetamist keskkooli wõi kutsekoolidesse, weel sunduslik 2-aastane täienduskool. Sellega oleks kõigile lastele sunduslikuks tehtud vähemalt 8-aastane kooliskäimine. Iseenesest peaksime tingimata wõimalikult pikka kooliskäimise aega terwitama, kuid õige mitmesuguseid tõsiseid asjaolusid silmas pidades, niihästi meie majandusliikku, kui ka mitmesugust teist seisukorda, mitte ainult praegusel momendil, waid ka pikema aja jooksul edaspidi arwan mina, et õieti kindlat 8-aastast sunduslikku kursust saab meil õige hulga aja jooksul wõimatu olema teostada. Peale selle ei kujuta mina enesele hästi ette seda kawa, mis siin ette on pandud. Alguses on siin 6-aastane kursus ja selle järele mingisugune 2-aastane täienduskool. Seda wõib omale teatud piirini selgeks teha, kuid arusaamatuks jääb see siiski, kuidas seda tõepoolest ja kasulikult teostada wõiks. Mina olen sisulikult 6-aastase algkooli vastu ja räägin kindlasti selle poolt, et sunduslik 7-aastane algkooli kursus, millest kõik lapsed peawad läbi käima, maksma pandaks. Kõigepealt oleks selle nõudmise põhjuseks laste arenemiskäik. See arenemiskäik ei ole kellelegi teadmata ja tundmata, kes

laste arenemist esimestel eluaastatel tähele on pannud. Iseenesest mõistetaw on, et lapsed esimestel eluaastatel ei teoreetiliselt ega teaduslikult ei suuda küsimusi käsitada ega neist aru saada. Lapse mõtlemiswiis on sel ajal õige täielikult konkreetne. Asju tuleb lapsele siis peaaegu käsitsi ette tuua — ainult siis on nad arusaadawad ja wastuwõetawad. Sarnane arenemise aeg kestab lapsele keskelt läbi selle ajani, millal laps suguliselt täisealiseks saab, see on umbes 13—14 aastani. Selle järele tuleb tema arenemisjärgus aeg, kus ta hakkab mõtlema, mitte ainult konkreetset, waid ka teoreetiliselt. Sel ajal hakkab laps õppeaineid enam-wähem teaduslikust küljest aru saama ja nende teaduslikku walgustamist mõistma, ja sellepärast on tingimata tarwilik, et algkooli kursus, kus asju just konkreetset käsitatakse, peaks kestma niikaua, kunni laps sarnasele teoreetiliselle õppeainete käsitamisele küpsiks saab, see tähendab, koolisundus peaks kestma algkoolis umbes kunni 13-da, 14-da eluaastani. Kuna meie koolisunduse juba eelmistes päragrahwiides oleme wastu wõtnud, siis algab see 7-dast aastast peale, ja kui meie paneme 6-aastase kursuse selle juurde, siis saaksime kokku 13 aastat. Selle aja lõpul algab see moment, mil laps wõib juba arenema hakata, iseäranis linnades, teoretiseeriwalt. Kuid see aeg, nagu ma juba tähendasin, algab selle raskema füüsilise arenemise — 13—14 aasta — järele, ja sellepärast on tarwis, et õpetus kestaks algkoolis mitte 6, waid 7 aastat, sest siis on need täbaramad aastad möödud ja laps on juba küpsenud teaduslikuks käsitamiseks, mis tarwilik on nii kesk- kui ka kutsekoolis. See oleks üks külg, mispärast ma tingimata tarwilikuks pean 7-aastast sunduslikku algkooli kursust. Teine külg, mis tingimata praegu mõõduandew, on kutsekoolid, mis Eesti riigis lähemas tulewikus tähtsat osa peawad etendama. Kutsekooli ei saa mingil kombel korralikult ehitada 6-aastase kursuse peale. Ainult 7 aasta jooksul on võimalik neid õppeaineid läbi wõtta, mis inimesi enam-wähem peawad kutsekoolile ette walmistama, ja ainult 7 aasta jooksul oleks võimalik niikaugele saada, et laps tõepoolest wõiks anduda eriainete läbiwõtmisele ja omakstegemisele, ilma et enam tarwis oleks algkooli asjadega tegemist teha. Kui 6-aastane algkool teoks tehakse, oleks tungiwalt tarwis, et iga kutsekooli juures

oleks mingisugune ettewalmistusklass, kus neid teadmisi wõiks omandada, mis algkoolis puudu jäid, kuid mis kutsehariiduse omandamiseks tarwilikud on. Õige tihti on toonitatud, et meie lapsed, kes algkooli lõpetawad, lähewad gümnaasiumi. Ekslik waade on, et meie nüüd keskkoolide kaudu ikka peaksime ülikoolideni püüdma. Edaspidi hakatakse meil tähhelpanemist pöörama just igasuguse kutsehariduse peale, — meil saab olema rohkem tehnilisi asutusi ja kutsekoole, mere-, põllutöö-, kaubanduse- jne. Nende koolide peale tuleb iseäranis rõhku panna, sest kui meil tehnilisi jõudusid ei teki, siis ei saa meie riik mitte wastawalt oma geograafilisele seisukohale ja teiste olude kohaselt areneda. Algkool peab seda tähele panema, et lapsed küllalt ettewalmistatud oleksid, sest tähtis protsent algkooli lõpetajaid läheb kutsekoolidesse. Peale selle on pedagoogiliselt tähtis, et võimalik oleks õppeaineid läbi wõtta, käsitada niimoodi, et nad läbiwõtmise juures ümmarguse teadusringi annaksid. Ei ole võimalik algusest peale teatud õppeainet wõtta täies suuruses käsile, waid esialgselt õieti nägeliselt ja tegelikult ning lihtsamal kujul ja alles hiljem tema täielikumale käsitamisele asuda. Niimoodi wõetakse õppeaineid kaks ja kolmgi korda läbi kontsentrites, wiimast küll mitte soowitawaks pidada ei saa. Nüüd, kui meie neid õppeaineid, mis ka kutsekooli õppekawades peaksid figureerima, ligemalt silmitseme, siis saab meil paratamata selgeks, et seda teadmiste hulka, mis meil peaks kätte saadama, sünnis ja kohane on 7 aasta jooksul läbi wõtta, see oleks pedagoogiliselt seisukohalt esimene tõsine põhjus, mispärast algkoolis 7, aga mitte 6 õppeaastat tuleks sisse seada. Seitsme aastaga jõuaks põhjalikult ja parema tagajärgedega õp-
pematerjaali, mis rahwakoolis läbi minnakse, — läbi töötada ja mis suurematele hulkadele ainukeseks kättesaadawaks teaduse materjaaliks elusse kaasa läheb. Räägin seega kui sotsiaaldemokraatide esitaja ja kinnitan weel, et mida põhjalikuma teaduse materjaali 7-aastases rahwaalgkoolis läbi wõtame, seda kõrgemale tõstame rahwa hariduse pinda. Mismoodi see 8-aastane kursus saab olema, selle kohta ei ole meil ettekujutust kellelgi. Ma ei suuda uskuda, et meie 8-aastase algkooli luua suudame tarwilikul hulgal. 7-aastase algkooli kursusega ehk saaksime eesmärgile ja mina kui

sotsiaaldemokraatide esitaja ei wõi teisiti, kui soovitada ainult seda vastu wõtta. Kui tõsiselt kaaluda, ja ma ei ole harjunud mitte ainult teoreetiseerima, niipalju, kui neid asju reaalselt tähele panna ja sellepärast ei wõi ma teisiti, kui ettepanud § 19. järgmiselt redigeerida: „Algkooli kursus kestab 7 aastat. Silmas pidades kohalikke olusid, wõib jaotada algkooli kahte järku: 4 esimest õpeaastat — esimesse ja kolm järgmist teise.“ Paragrahwi märkus tuleb wälja jätta.

A. Weiderman (töer.): Siin tähendas eelkõneleja, et ta ei armastawat teoretiseerida, waid peab tarwilikuks asju tõsiselt kaaluda, kuid siiski tulen ma teistsugusele otsusele ehk ma ka tõsiselt kaaluda armastan. Esmalt tuleb kaaluda algkooli kursuse kestuse aega otstarbekohasuse seisukohalt. §§ 1. ja 10. ka arwesse wõttes, tuleb kooliküsimust nõnda korraldada, et enne algkool ja siis alles keskkool ja kutsekool on läbi käidud, kui meie ühtluskooli esimese astme — algkooli loomisel tuleb ka keskkooli silmas pidada, siis näeme, et 7-aastalise algkooli juures keskkooli jaoks liig wähe aega jätkuks. Ma arwan, et üldhariduslik koolikohustus mitte üle 12 aasta ei wõi ulatada. Praegune kursus on 10 ja 11. Kas suudame meie oma oludes veel aastat juurde lisada, seda tuleb tõsiselt kaaluda. Keskkoolile muidugi läheb tarwis, et tema õppeaeg pikem oleks, wähemalt 6 aastat. Tehniliselt oleks wõimatu lühemaajalist keskkoolikursust maksmata panna. Algkool ei peaks peale selle ainult teadmisi andma, waid ta peaks ka oskusi andma, seda mis koolis õpetatakse, tuleb eluga rohkem siduda, ja sellepärast peame meie ka niisuguse kooli algkooli külge looma, kus oskusi omandatakse, maal oleks see oskus põllutöö, linnas käsitöö ja tehnilised wõimised. Niisugune täienduskool peaks neile sunduslik olema, kes pärast algkooli lõpetamist muusse kooli ei astu. Kui meie wõtame vastu 7-aastase sundusliku kooli ja selle peale rajame keskkooli, siis ei saaks me algkoolis oskusi õpetada, sest et neile lastele oleks see liigne, kes keskkooli astuwad, nad peaksid teisi aineid õppima. See, et täienduskooli küsimus udune olewat, siis arwan, et see asi nii halb ei ole, sest et niisuguseid täienduskooli on ka mujal. Kui meie wõtaksime 7-aastase sundusliku algkooli, siis peaks sunduse kunni 18. eluaastani läbi wiima, sest et

kõik ei suuda 16-aastaselt lõpetada. Muidugi teoreetilisest küljest wälja minnes wõiksime sundida kas wõi 20. aastani koolis käima, kuid tegelikult on see õige raske läbi wiia, sest isegi praegu, kus meil 14. aastani sundus walitsemas, tuleb mul kohalikus kooliwalitsuses tegemist teha nende küsimustega, et isegi 12-aastane laps peab terwet perekonda ülewal pidama. Perekonnas on näiteks ema töowõimetu, seal on 5 last, ja meil puudub wõimalus last töölt ära wõtta, sest kui meie seda teeme, siis ei oleks kedagi, kes selle perekonna eest hoolt kannaks. (J. Kartau, sd.: See ei räägi praegu millegi poolt!) See räägib selle poolt, et kui meie kooliskäimise aega veel kaugemale nihutame, siis saab see küsimus veel terawamaks, sest et siis pole mitte ainus poiss, kes perekonnatoitja on, neid on hulga rohkem. Ma ei kaitse mitte niisugust ebaloomulikku seisukohta, aga sellega tuleb tõsiselt rehkendada, ja olud on nii, et selles mõttes mina ennemalt 6-aastase algkooli poolt seisan. (J. Kartau, sd.: Teie seisite ju 8-aastase eest.) 8-aastase eest seisan sellepärast, et kui on sarnane kool, siis wõib täienduskool olla õhtuti, wõi 3 wõi 4 korda nädalas jne., sellejuures kohalikke tingimusi silmas pidades. Ei saa näiteks kuskil Haapsalus wõi mujal täienduskooli nii korraldada kui Tallinnas, — ühes kohas oleks oskuskool lühem, mõnes kohas täidaks ka põllutöökool täienduskooli aset jne. Minu ettepanek oleks seda paragrahwi sellel kujul vastu wõtta, kuid siiski selle osa: „Silmas pidades seda osa, wõib algkooli jagada 2. astmeks, kusjuures 4 esimest õpeaastat moodustawad algkooli alama järgu, 2 järgmist kõrgema järgu“ jne. wõiks wälja jätta, sest et lõpus on juba öeldud, et „mõjuwail põhjustel wõib ka algkooli ka teisiti astmetesse jagada.“ Praegustes oludes ei saa mitte läbi wiia, et kõik 6 klassi asuksid ühes ruumis, algkooli peab wõimalik olema astmetesse jagada. Esimese algkooli astme kestus wõiks olla 2 aastat, teise astme 4, wõi kumbki 3 aastat, sellepärast arwan ma tarwilikuks ka sõna „teisiti“ wälja jätta. See lõpp tuleks aga vastu wõtta, et mitmesugustel põhjustel algkooli ka astmetesse jagada wõiks. Nõnda siis tuleks minu arwates selles paragrahwis wälja jätta lause alates „silmas pidades kohalikke olusid...“ kunni „kaks järgmist — kõrgema järgu“, nõndasamuti sõna „tei-

siti". Mis aga märkusesse puutub, — see on niivõrd tähtis ja näeb ka ühte osa meie koolisüsteemis ära, sellepärast oleks minu ettepanek, see märkus mitte märkusena, vaid iseseisva paragrahvina seadusesse üles võtta.

N. Kann (krst.): Küsimuse peale, mida härra Kartau üles tõstis, tuleb waadata nimelt ühtluskooli seisukohalt. Kui meie ühtluskooli seisukohalt asja peale vaatame, siis ei või mitte sellega leppida, et algkooli kursus 7-aastane oleks, kuna keskkoolile kõigest 3 või 4 õppeaastat järgneks. Mitte ühtluskooli seisukohalt asja peale waadates, oleks meil ükstaspuha, kas algkool 6-, 7- või 8-aastane on. Et härra Kartau aga ühtluskooli mõttest nii aru saab, et tuleb just nende algkooli klasside peale üles ehitada keskkool, siis peaks igaihel arusaadaw olema, et selle 7-aastase algkooli peale ehitatud keskkool väga halb võib wälja tulla. Peab vaatama kooli peale riiklikust seisukohast, — ja siis ei tohi öelda, et alghariduse peale vähem või rohkem rõhku panna tuleb, kui keskkooli hariduse peale. Selles mõttes olen ma härra Kartau'ga ühes nõus, et alghariduse peale tuleb rohkem rõhku panna kui tänini, sest algharidust saab 90% meie rahwa lastest, kuna keskharidust 10% saab, — see on rõhuw enamus rahwa lastest, nii et alghariduse peale väga tõsiselt tuleb waadata. Hariduskomisjonis waadati selle asja peale ka tõsiselt ja otsustati 6-aastane algkool awada, ja selleks kaks täiendusklassi juurde lisada. Sellega ei olnud mitte üksnes 7-aastane sunduslik kool, nagu soowitas härra Kartau, vaid isegi 8-aastane algkool. Kuidas nüüd seda korraldada, kas 7- või 8-aastast kooli, see oleks tulewikuküsimus. On ju kõik praegu ühisel arwamisel, et praegustes oludes meie isegi 4-aastast kooli läbi wiia ei jõua. Selleltsamalt toolilt kuulsime pealinna haridusosakonna juhatajalt härra Weiderman'ilt, et praegusel ajal Tallinnas 1000 last on, keda kooli võtta ei saa. Siin öeldakse, et tuleks lapsewanemaid trahwida, kes lapsi kooli ei saada, neid kaheks kuuks kinni panna jne., — noh, olge head ja pange siis kinni, kui meil kooliõpetajaid ei ole, kui meil wõimalus ei ole lapsi wastu võtta. Mis tähendab trahwida ja kinni panna, kui ei ole ruume, kuhu teie lapsed mahutaksite. 4-aastane sunduslik kool on praegu meil makswaks tehtud, kuid kui siin Tallinnas üksi juba 1000 last leidub, keda wõimatu

wastu võtta, kui palju neid siis weel mujal olemas, — tähendab meie ei saa 6-aastast kooli läbi wiia, kui meie 4-aastase juureski lonkame. Ja seda wana püha arwu, 7, aluseks võtta ja öelda, et see on meil kõigeparem number ilmas — muidugi see võib ju maitse asi olla, et mõnel suur lugupidamine on niisuguste numbrite wastu — minu arwates ei ütle see 7 aga midagi rohkem kui 6 ja 8, ja ei ole isegi kuskil pool 7-aastast algkooli teada. Kus on siis 7-aastane algkool olemas, millega nüüd opereerida tahaks härra Kartau? Ta ütleb, ta ei teoretiseeri, vaid wõtab seda, mis peas juba küpseks saanud, kuid on olemas 8-aastaseid algkoole, on õige rohkesti riike, kus 6-aastane kool läbi wiidud, ja sellepärast oleks kergem seda võtta aluseks. Mul ei ole isegi 7-aastase algkooli wastu midagi öelda. Ma ütlen, et isegi Tallinna kooliõpetajate seltsis oli wõetud arw 7 aluseks, kuid see oli teistmoodi arwatud. Seal arwati nii, et 7-aastane algkool olgu sunduslik, kuid sellejuures üleminek keskkooli ei pidanud pärast 7. aastat sündima, waid waremalt, ja see on küsimus, milles meie härra Kartau'ga lahku läheme. Kui meie 7-aastase algkooli läbi wiime ja tema peale katsume üles ehitada nelja-aastase keskkooli, siis saab see nelja-aastane keskkool väga waewane, nagu seda siin juba härra Weiderman näitas. Kui teie meie ühtluskooli tahate üles ehitada, teete sellega algkoolile paha, keskkoolile ja erakoolile teete teie aga ettewalmistusklassid ja seda ei taha ometi keegi saada, et see algkool peaks olema eri- ja kutsekoolidele ettewalmistusklassideks. Nagu ma rääkisin, mindi tunnikawa kokkuseadmisel ühtluskooli mõttest wälja ning sellepärast oleme katsumud kooskõlla wiia seda ühtluskooli algastet algkooli ja ühtluskooli kõrgemat astet keskkooli kawaga. Selle tagajärjel on isegi sealt poolt, kus meile kangesti wastu räägitakse, wastu tuldud. Tuli näiteks algkooli kaks wõorast keelt sisse võtta, kuna harilikult algkoolis mitte ainumat ei õpita, ja seda sellepärast, et meie algkool on ühtluskooli algjark. Meie algkooli õpilastel ei oleks ka sellest palju kasu, kui meie kaks keelt algkooli sisse wõtaksime. Lapsed õpiksid mõnisada sõna kätte ja paari aasta pärast on nad tingimata unustatud. Kui meie aga keele sisse wõtame, siis teeme seda sellepärast, et meie algkooli klassid oleksid ühes sellega ka ettewalmistusklassid keskkoolis. Ühel

ja samal algkoolil peab olema kaks ots-
tarbet: 1) andma haridust lastele, kes
algkoolis õpiwad ja 2) tahetakse ka ette
walmistada õpilasi kesk- ja erikoolide
jaoks. Waadake, see on ühtluskooli halb
külg, et meie algkooli ei saa niiviisi sisse
seada, et ta ajakõrgusel seisaks, waid
tema peab olema ühtluskooli alam ette-
walmistusjärk kõrgema jaoks. Kui teie
aga tahate algkooli nii üles ehitada, et
teie keskkooli ja erikooli mitte arwesse
ei wõta, siis oleks meie keskkool põhjatu
nõrk, ja minu arwates oleks parem teda
kinni panna, kui niisugust keskkooli
awada, nagu siin härra Kartau kõneleb,
et tuleksid mõlemad keeled wälja jätta.
(J. Kartau, sd.: Ma ei ole selle
poolt, et mõlemad keeled wälja
jätta!) Teie ei ole selle poolt, aga ühe
keele wäljaheitmise poolt olete Teie
ometi. Kui, nagu minister ette paneb,
neljandast aastast algaks esimene wõõras
keel, ning teda õpitaks kolm aastat, sel-
lest ei oleks palju kasu, sellele on tarwis
rist peale tõmmata. Ma hääletaksin siis
parema meelega härra Kartau „püha
seitsme arwu“ poolt, kui härra Kartau jä-
rele annab erinemise küsimuses koolides
pärast nelja esimest aastat. Siis ei pruugi-
s mingisugust wõõrast keelt nelja-
aastasest algkooli sisse wõtta, sest see
oleks siis sarnane „Grundschule“, nagu
sakslastel. Selle peale wõiks üles ehi-
tada algkooli kõrgemad klassid, kesk- ja
erikoolid. Algkool muutuks algkooliks
iseseiswa otstarbega ja teisest küljest
saaks ka keskkool seda, mis keskkoolile
tarwis läheks. Algkooli õpetajad — Asu-
tawa Kogu liikmed, peawad selle eest
hooldama, et Eesti algkool heaks
kooliks oleks, kuid nad ei tohi ka selle
wastu seista, et meie siin keskkooli ta-
haksime tarwilikule kõrgusele tõsta. See
oleks minu arwates wõimalik, kui meie
wõtaksime nelja-aastase „Grundschule“,
nagu Saksamaal, ja selle peale ehitame
siis kolme- wõi nelja-aastased algkooli
kõrgemad klassid. Wiienda õppeaastaga
algaks harunemine ja sealt läheks kesk-
kool kaheksa aastat edasi. Sellega ei
oleks ühtluskooli printsiip mitte rikutud,
kui mõlemad koolid, alg- ja keskkool,
üksteise kõrwal pärast neljandat õppe-
aastat edasi kestawad. Sellepärast panen
ette siia § 19. juurde lisada sõnad „mille
juures kaks järgmist klassi ka kesk- wõi
erikooli kaheks esimeseks klassiks olla
wõiwad.“ See oleks meil ainukene wõi-
malus kooli õigele järjele seada.

J. Kartau (sd.): Peab tähelpanu
selle peale juhtima, et mina seda püha
arwu 7 mitte pühaks ei ole pidanud. Kuid
sellele wiimasele ettepanekule pean
wastu waidlema, mis rhs. Kann tegi, ni-
melt, et kaks järgmist kõrgemat klassi
oleksid keskkooli alamateks klassideks.
Siin kaob meil igatahes kuueaastase üht-
luskooli mõte ära. Meil on aga nimeta-
tud siin nelja-aastane, aga mitte kuue-
aastane ühtluskool, nagu rhs. Kann siin
ette pani. See oleks lihtsalt niisuguse
kooli loomine, millega ühes nõus ei saa
olla, ja teiselt poolt ei saa ma kuidagi
nõus olla wäidetega, mis härra Weider-
man siin ette tõi. Nimelt härra Weider-
man ei saa milgil kombel ometi tõen-
dada, et seitsmeaastane kool oleks ette-
pandud kawa järele raskem läbi wiia
kui kuueaastane, sellepärast et ta on ikka
seitsmeaastane — üks aasta rohkem.
Kuid siin selle kuue aasta juures on weel
täienduseks kaks klassi, see oleks iga-
tahes kaheksa aastat, ja see on juba tin-
gimata raskem läbi wiia kui seitse aastat.
Selle juures tähendas küll härra
Weiderman, et sellel kahel aastal wõib
kaks, kolm kuni neli korda nädalas
kokku kutsuda. Selle kohta ütlesin ma,
et siis wast kujuneb ta pühapäewakooliks.
Selle poolt meie ei wõi olla. Siin on
kindlast koolist jutt, mis mitte mingisu-
guse täienduskursuse näol, waid täiesti
korrapäraline kool on kooliskäimise päe-
wadega.

Nende wääratuste peale tahtsin tähel-
panu juhtida. Need põhjendused, mida
ma siin ette tõi, ei ole kellegi poolt üm-
ber lükatud. Kaheksa-aastane kool on
teistes riikides läbi wiidud, nagu härra
Kann sellele tähelpanu juhtis, kuid meie
peame silmas pidama, et teistes riikides
on teised olud. Teise riigi koolikorda ei
saa meie ilma muudatusteta vastu wõtta.
Kaheksa-aastane kool Saksamaal ja mit-
mes teises riigis on läbi wiidud kuue-
aastase kooliea algusega arwates, aga
mitte seitsmeaastasega. Meil arwati, et
seitsmeaastaselt koolisundust alata on
liig warane. Et meil on seda raske
elus läbi wiia, on arusaadaw, kuna
Saksamaal hoopis teised olud on. Seal
algab kooliskäimine nendes koolides,
kus kaheksa-aastane kursus maksmas,
kuuendast eluaastast ja mitte seits-
mendast, kuna meie ei saa sellest juttugi
teha. Nii wõib jutt olla ainult seitsme-
aastasest koolist, kuna kaheksa-aastast

ka ligemal ajal läbi wiia ei ole wõimalik, ja sellepärast arwan mina, et rahwahuwide seisukohalt, niisama ka rahwahariduse ja kutsehariduse seisukohalt, peab kool tingimata seitsmeaastane olema. (Wahelhüüe: Kwoorum puudub.)

Juhataja **J. Westholm**: Palun sekretääri selgitada, kas kwoorum on koos. (Loetakse koosolijaid.) Ma pean konstateerima, et kwoorumi ei ole ja sellepärast olen sunnitud koosolekut lõpetama.

Koosolek lõpeb kell 8.30 min.

Algkirjale alla kirjutanud:

Asutawa Kogu esimees **A. Rei**.

Abiesimees **J. Westholm**.

Abisekretäär **H. Raudsepp**.